

BÓDINÉ BELIZNAI KINGA*

„HOGY A MINIMUMRA LEGYEN SZÁLLÍTVÁ BÍRÓHOZ VALÓ HOZZÁFÉRHETÉS ESÉLYE” – A BÍRÓI FIZETÉSRENDEZÉS ÉS A BÍRÓK ANYAGI FÜGGETLENSÉGE 1869–1920

*Az igazságszolgáltatás hatékony működéséhez elengedhetetlen a felkészült, anyagi-
lag és erkölcsileg megbecsült bírói kar. A bírói fizetések rendezése ma ugyanúgy aktuá-
lis kérdés, mint az a 19–20. században volt. A bírók anyagi függetlenségét a bírói hatalom
gyakorlásáról szóló 1869:4. tc. deklarálta: a bíró fizetését az államkincstártól kapta, és
a törvényben meghatározott illetékeken és díjakon kívül ajándékot nem fogadhatott el a
felektől. A bírói fizetésekről az elsőfolyamodású törvényszékek és járásbíróóságok életbelép-
tetéséről szóló 1871:32. tc. rendelkezett. A fizetések javítását célzó, ám a takarékoság jegyében
született 1875. évi törvényjavaslatot az országgyűlés nem fogadta el, mivel annak ren-
delkezései a bírói fizetések leszállítására törekedtek. Az ítélőtáblákat átszervező 1890:25.
tc. érdeme, hogy a fizetésrendezésen túl külön státuszba sorolta a bírókat, az 1893:4. tc.
viszont a közigazgatási tisztviselőkkel közös fizetési osztályokba rendezte őket.*

*Az 1903. évi javaslatot ért súlyos kritikák hatására az igazságügyi kormányzat a fizetés-
rendezés elhalasztása mellett döntött, és 1904 elején ideiglenes jelleggel szabályozták az
állami alkalmazottnak engedélyezendő pótlékokat. Jóllehet az 1908:6. tc. nyomán közel
kétfélmillió koronával emelkedtek az elsőfolyamodású bírák, albírák és jegyzők illetményei,
ez is csak részben jelentett megoldást a megélhetési gondokra.*

*A bírói kar 1905-től kezdődően kitartóan igyekezett rábírní az igazságügyi kormányzatot
az automatikus előléptetés bevezetésére. A bírák anyagi helyzetének javításával kapcsola-
tban felmerült a bírák mellékfoglalkozásának kérdése is. Jóllehet az országgyűlés 1917
elején ebben a kérdésben még az 1869. évi törvény szabályaihoz ragaszkodott, időszerűnek
tűnt az összeférhetetlenség „merevségének” enyhítése.*

*Az ún. státustörvény (1920:20. tc.) értelmében „az ítélőbírák [...] kivételnek az állami tiszt-
viselők részére megállapított fizetési osztályokból és külön fizetési csoportokba soroztat-
nak”. Bár az igazságügyi bizottság 1920 augusztusában úgy fogalmazott, hogy „a bírói
[...] tekintélyt akartuk még szembetűnőbben kiemelni, azt az emberfölötti, idegfeszítő és
agytépő munkát akartuk némiképp honorálni s rá akartunk mutatni arra, hogy az a kar,
amelyik a legnagyobb elméleti vizsgával felszerelten ítél [...], bizonyos megkülönbözte-
tést érdemel még az állami tisztviselők között is”, a státuszrendezés nem orvosolta a bírói
kar megélhetési nehézségeit.*

* PhD, ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és
Jogtörténeti Tanszék, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.
E-mail: beliznai.kinga@ajk.elte.hu

A bírónak kvalifikált, magas fokú képzettséggel rendelkező jogásznak kell lennie, aki „bírói működésében egészen hivatásának élhet, s nem nyugóztat le a bürokratikus teendők halmaza által”, és, aki szolgálatának teljesítése közben „a tudomány haladásával is lépést tarthat”. Elengedhetetlen, hogy a bírói fizetés olyan mértékű legyen, hogy a bíró „állásához mért rendes szükségleteit a javadalmazásából teljesen fedezhesse”.¹

1. „A BÍRÓNAK A SZEMEIT AJÁNDÉKKAL BEKÖTNI”

1723 előtt a bírákat rosszul és rendszertelenül fizették, jövedelmüket jórészt a bíróságok és a panaszpénzek képezték. Az 1723. évi bírósági reformot követően a felsőbb bíróságok bírái már rendes fizetést kaptak.

Az ítélőmesterekről és a táblabírákról, és azok esküjéről szóló 1498. évi IV. tc. az ajándékokkal való megvesztegetés megakadályozása érdekében úgy határozott, hogy az ítélőmestereknek és a táblabíráknak

„a rákosi szigorú eskü alatt meg kell fogadniok és ígérniök, hogy mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani, és annak okáért minden perlekedőnek tetszésétől fog függni, ha vajjon akar-e nekik ajándékot adni vagy nem? 1. § Mindazonáltal, ha valamely peres fél törvényesen bebizonyíthatja azt, hogy valamelyik ítélőmester az ilyen ajándékok miatt valaki részére hamis és igaztalan ítéletet mondott, akkor az olyan ítélőmester fejével és javainak elvesztésével bünhődjék”.

Husztly István, az egri jogakadémia tanára 1745-ben kiadott *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in Jus Hungaricum* című munkájában az 1498. évi törvényekre hivatkozva azt írta: „a bíró ne fogadjon el ajándékot a felektől, különösen a per eldöntése előtt. Mindamellettt ennivalót és innivalót olyan mennyiségben és olyanokat, melyeket néhány nap alatt elfogyasztanak, elfogadhat.”²

A valóságban a 18. század második felében a magyar ítélkező fórumokon általánosan elterjedt gyakorlat volt, hogy a peres felektől ajándékot igényeltek a bírók, tág teret engedve ezzel a korrupciónak. A bírók az ajándék elfogadását nem tartották bűnös cselekedetnek, és a közvélemény sem ítélte el őket ezért. A bírácoknak rábeszéléssel vagy egyenesen (pénz)ajándékokkal való befolyásolását nevezték akkor – és a 19–20. században is – a bírók informálásának,³ amely sok esetben jól jövedelmező „mesterségnek” bizonyult.

Amikor Mária Terézia egy alkalommal a királyi tábla elnökét, Szvetics Jakab személynököt megkérdezte, hogy igaz-e, hogy ajándékot fogad el a felektől, ő ezt meg

¹ „Bírói felelősség” *Budapesti Hírlap* 1888/308. 1.

² CSIZMADIA Andor: „A hazai jog oktatása a XVIII. század második felében és Husztly István *Juris practica*-ja” in CSIZMADIA Andor: *Jogi emlékek és hagyományok* (Budapest: KJK 1981) 222.

³ GRÜNWALD Béla: *A régi Magyarország 1711–1825* (Budapest: Franklin Társulat 1888) 407.

sem próbálta tagadni, csak annyit fűzött hozzá, hogy „mind a két fél ajándékát láthatlan egy zsebbe csúsztatja, hogy ne tudja, ki mennyit adott”.⁴

2. A BÍRÓK ANYAGI FÜGGETLENSÉGÉNEK DEKLARÁLÁSA

A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. tc. értelmében a bíró „az állampénztárból húzza fizetését, és a törvényben meghatározott illetékek és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni”. A bíró ezen túl a perlekedő felektől nem fogadhatott el semmiféle adományt, ajándékot vagy egyéb javadalmazást. A törvény kimondta azt is, hogy „a kinevezett bírónak megállapított fizetése le nem szállítható”.

A törvényjavaslat tárgyalásakor a függetlenség e lényeges elemét képező, a bírói egzisztencia anyagi alapját biztosító törvényszakaszt egyhangúlag fogadta el az országgyűlés.⁵

3. A BÍRÓK FIZETÉSE

A bírók és a bírósági személyzet járandóságait *az első folyamodású kir. törvényszékek és járásbírók életbeléptetéséről szóló 1871. évi XXXII. tc.* iktatta törvénybe. A bírakat megillető fizetés és lakpénz Buda-Pesten magasabb, míg vidéken alacsonyabb volt, amelynek oka a megélhetési viszonyok különbözőségében rejlett.

A törvényszéki elnökök a fővárosban 4000 forint fizetést kaptak, 600 forint lakbérrel kiegészítve. A járásbírók⁶ 2000 forint fizetésük mellett 400 forint lakbérben részesültek. Vidéken a törvényszéki elnökök 2400 forint fizetése mellé 300 forint lakbér, a járásbírók 1500 forint fizetése mellé pedig 200 forint lakbér járt.⁷ E fizetések ugyan az akkori viszonyokhoz képest is szerénynek mondhatók, de „arányban állott az állam jövedelmeivel s a megélhetés föltételeivel”.⁸

A törvény nem állított fel fokozatokat a bírák és a bírósági hivatalnokok között, ugyanolyan mértékű fizetést állapított meg a bírákra és az albírákra, tekintet nélkül

⁴ CSIZMADIA (2. lj.) 221.

⁵ MÁTHÉ GÁBOR: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1982) 42.

⁶ A járásbírók élén kezdetben járásbíró állt, aki mellé egy vagy több aljárásbíró osztottak be. Az aljárásbíró elnevezést 1920-ban megszüntették, ettől kezdve a járásbírók vezetőjét elnöknek, a beosztott bírót pedig járásbíróknak nevezték.

⁷ Összehasonlításképpen néhány élelmiszer átlagára: 1870 és 1872 között 1 kg marhahús ára 56 és 60 krajcár között mozgott, egy tucát tojás 36, 1 kg kenyér 18, míg 1 liter tej 12 krajcárba került. 1867-től az ezüstalapú osztrák-magyar forint volt a törvényes fizetőeszköz. Váltópénze a krajcár (1 forint = 100 krajcár). Ezt 1892-ben az aranyalapú korona váltotta fel. Adalékok az árak történetéhez in KÖRÖSI JÓZSEF: „Pestvárosi statisztikai évkönyv” *Sz. k. Pestvárosi Statisztikai Hivatalának Közleményei* 1873/7. 275–277.

⁸ EDVI ILLÉS KÁROLY: „A bírák fizetése” *Budapesti Hírlap* 1903/53. 1.

a képesség fokára és a szolgálati időre. A fokozatos fizetési rendszer bevezetésének lehetőségéről csak néhány évvel később tárgyalt az országgyűlés.

4. A BÍRÓI FIZETÉSRENDEZÉS ÁLLOMÁSAI (1875–1904)

4.1. A PERCZEL-FÉLE JAVASLAT (1875)

Az állandó pénzügyi bizottság az 1875. évi igazságügyi költségvetésről szóló jelentésében azt fejtegette, hogy a fizetési osztályok és fokozatok felállítása minden bizonynyal ösztönzőleg hatna a bírói pályára készülőkre, hiszen „az a jegyző, gyakornok, írnok vagy magánzó, aki bíró [...] óhajt lenni, meg fog elégedni az első években kevesebb fizetéssel is, csak biztosítva legyen arról, hogy a kinevezés sorrendje szerint a magasabb fizetési cathegóriába bizonyosan eljut”.⁹ A bizottság a képviselőház felé azzal a kéréssel fordult, hogy határozatban utasítsa az igazságügy-minisztert a királyi ítélőtábláknál, a törvényszékeknél, valamint a járásbíróságoknál alkalmazandó fokozatos fizetési rendszer bevezetésére irányuló törvényjavaslat kidolgozására, mégpedig úgy, hogy „a bírák [...] egy bizonyos száma – a szerzett jogoknak épségben hagyása mellett – jövőre a mostaninál mérsékeltbb fizetésben részesüljön”.¹⁰

A törvényjavaslatot – amelynek nem titkolt célja a takarékoság volt – Perczel Béla igazságügy-miniszter 1875 novemberében terjesztette az országgyűlés elé. A Pauler Tivadar vezette igazságügyi bizottság a javaslatot nem támogatta, mivel álláspontjuk szerint az abban foglaltak az 1871. évi XXXII. tc. rendelkezéseibe ütköztek, és a bírói fizetések leszállítására törekedtek.¹¹ Az osztályok előadóiából alakult központi bizottság tagjainak véleménye azonban nem volt egységes. A többség a javaslatot elutasította, mivel nézetük szerint

„Az 1871. évben megállapított fizetések [...] már akkor azon minimumnak tekintettek, mely az illető állomásokban működő egyének rangjához és elfoglaltságához mért létezésére szükséges. Egy annál alacsonyabb fizetési scalának alkalmazása által a bírói [...] karnak a közügy szempontjából szükséges tekintélye s az anyagi függetlenségére támaszkodó bizalom csökkentetnék.”¹²

⁹ „Az állandó pénzügyi bizottság jelentése az igazságügyminiszter 1875. évi költségvetéséről” *Képviselőházi irományok* 1872. XXII. kötet Irományszámok 1872-922. 35.

¹⁰ „Az állandó pénzügyi bizottság jelentése” (9. l.) 36.

¹¹ „Az igazságügyi bizottság jelentése a kir. bíróságoknál és ügyészségeknél alkalmazandó fizetési fokozatokról szóló törvényjavaslat tárgyában” *Képviselőházi irományok* 1875. IV. kötet Irományszámok 1875-150. 228.

¹² „Az osztályok előadóiából alakult központi bizottság jelentése a kir. bíróságoknál és ügyészségeknél alkalmazandó fizetési fokozatokról szóló törvényjavaslat tárgyában” *Képviselőházi irományok* 1875. VI. kötet Irományszámok 1875-221. 136.

A különvéleményt megfogalmazó bizottsági tagok ezzel szemben – a törvényjavaslat indoklásában foglaltakat elfogadva – támogatták a tervezetet.¹³

4.2. AZ ELSŐFOLYAMODÁSÚ BÍRÁK JAVADALMAINAK EMELÉSE

A bírói fizetések rendezése az 1880-as évek elején került ismét napirendre. Az 1885. évi tervezet a budapesti kir. ítélőtáblánál három, míg a marosvásárhelyinél két fizetési fokozat felállítását javasolta. Az 1886. évi XXXIV. tc. a budapesti kir. ítélőtáblánál az első fizetési fokozatban 3000 forintban, a marosvásárhelyi kir. ítélőtáblánál pedig 2500 forintban határozta meg a bírók hivatali fizetését.

1889 elején országos mozgalom bontakozott ki, amelynek célja az elsőfokú bírák javadalmainak emelése volt. A mozgalmat elindító zalaegerszegi kir. törvényszék és kir. járásbíróság kérvénnyel fordult a képviselőházhoz, amelyben rövid és tárgyilagos képet adtak arról, hogy az első rendezés óta eltelt tizenhét év alatt milyen mértékben változtak a megélhetés feltételei. Mint írták, „a magyar bíró kettős alternatíva elé került: vagy szakít a társas étellel s magától és családjától nemcsak a társas életet, hanem a műveltségben való haladást is megtagadja, vagy állásának és műveltségi helyzetének megfelelő módon élve, egész létét kockára veti”.¹⁴ Utaltak arra is, hogy ahhoz, hogy valaki szívvel és lélekkel az igazságszolgáltatás hivatásának élhessen, elengedhetetlen, hogy mint ember „a megélhetés gondjaitól mentes legyen”. Európai viszonylatban a magyar bírók fizetése meglehetősen alacsonynak számított, és paradox módon még a horvátországi bíró javadalmazása is magasabb volt, holott azt részben a magyar költségvetésből finanszírozták.

Sajnálatos módon a magyar bírói fórumok ez idő tájt nem vehették fel a versenyt az európai „kultúrállamok” bírói karának műveltségével és megbecsültségével, sőt a hazai közvélemény szerint az igazságszolgáltatás tekintélye nemcsak, hogy nem emelkedett, hanem fokozatosan hanyatlott.¹⁵

A zalaegerszegi törvényszék kezdeményezéséhez csatlakozó bírók többsége „csupán szellemi és egyéni ereje által küzdi fel magát a bírói polcra”, ahol kizárólag bírói fizetésére van utalva. Az eladósodást ebben a helyzetben szinte elkerülhetetlennek tartották, „ez pedig megöli a bíró munkakedvét, aláássa tekintélyét s megsemmisíti függetlenségét lefelé és felfelé egyaránt”.¹⁶ A bírónak ilyen körülmények között egyetlen célja lehetett, mégpedig az előléptetés.

Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter 1890 áprilisában törvényjavaslatot nyújtott be a kir. ítélőtáblák és a kir. főügyészségek szervezéséről. A bírói járandóságok megállapításánál két elvet tekintett irányadónak. Az egyik – Ausztriában és szinte valamennyi német államban már elfogadott – elv az volt, hogy a bírói nyug-

¹³ „Különvélemény a kir. bíróságoknál és ügyészségeknél alkalmazandó fizetési fokozatokról szóló törvényjavaslat iránt beadott központi bizottsági jelentéshez” *Képviselőházi irományok* 1875. VI. kötet Irományszámok 1875-221. 138.

¹⁴ „Az első fokú bírák javadalmainak emelése” *Pesti Hírlap* 1889/69. 10.

¹⁵ „Fizetés-emelés vagy pótlék?” *Budapesti Hírlap* 1890/263. 1.

¹⁶ „A bírák fizetése” *Budapesti Hírlap* 1889/76. 1.

dij alapját képező fizetés ugyanolyan mértékű legyen a fővárosban, mint vidéken. Igazságtalannak és méltánytalannak tartották volna, ha azonos hatáskörű állások után eltérő nyugdíjra lehetne igényt tartani.

A másik elv az volt, hogy a mindennapi megélhetés kiegyenlítésére a Budapesten alkalmazásban álló bírók helyi pótlékban részesüljenek. A járandóság mértékének meghatározása a felsőbb bírói kar javadalmazásra irányuló jogos igényeinek, illetve az ország pénzügyi helyzetének figyelembevételével történt, úgy, hogy „a vezető állásokra a felsőbb bíróságok kipróbált erői is megnyerhetők legyenek”.¹⁷

Ennek nyomán az ítélőtáblák decentralizációját megvalósító, *a kir. ítélőtáblák és a kir. ügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. tc.* a kir. ítélőtáblai elnök fizetését 6000 forintban állapította meg, amelyhez vidéken 1000 forint lakpénz, Budapesten pedig 2000 forint lakpénz és helyi pótlék járt. Az első osztályú tanácselnökök 5000 forintnyi fizetése vidéken 400 forint lakpénzzel, míg Budapesten 1000 forint lakpénzzel és helyi pótlékkal egészült ki. Az első osztályú bírák 3000 forint jövedelmükön kívül vidéken 300 forint lakpénzt, Budapesten pedig 600 forint lakpénzt és helyi pótlékokat kaptak. A törvény kimondta azt is, hogy az ország területén működő tizenegy kir. ítélőtáblánál alkalmazott tanácselnökök, bírák és elnöki titkárok „külön-külön országos összlétszámba foglalandók”.

A törvény elfogadását követően azonnal felmerült a bírói jogviszony egyes szabályainak, különösen a felügyelettel kapcsolatos kérdések rendezése. Az erre irányuló tervezet első szövege élénk szakmai vitát váltott ki, a törvényjavaslatot Szilágyi Dezső végül 1891. február 22-én nyújtotta be.¹⁸ A javaslat országgyűlési vitája kapcsán a bírói javadalmak is napirendre kerültek.

Tarnóczy Gusztáv szabadelvű párti képviselő szerint a bírós

„ma nincs ügy dotálva, hogy a családját a mostani viszonyoknak, a kor kívánalmainak, a társadalmi követelményeknek megfelelően tarthassa fenn; és így a bírós függetlensége, ha ő ember és nem ember fölötti lény, veszélyeztetve van [...]. A bírós, az ember függetlenségének alapját – egyes kivételektől eltekintve – az anyagi függetlenség képezi”.¹⁹

A rossz bírói fizetésekre Tarnóczyn kívül több képviselő is felhívta a figyelmet.²⁰ Szabó Miklós kúriai elnök pedig úgy fogalmazott a főrendiház ülésén 1891 májusában, hogy „a bírós, mikor a bírói pályára lép, mintegy szegénységi fogadalmat tesz”.²¹

A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. tc. az addig alkalmazott fizetési pótlékok egy részét megszüntette, ugyanakkor kimondta, hogy bármely kir. kúriai bírói címmel és jelleggel felruházott vidéki kir. törvényszéki elnök

¹⁷ „Indokolás »a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről« szóló törvényjavaslathoz” *Képviselőházi irományok* 1887. XXI. kötet Irományszámok 1887-746. 278-279.

¹⁸ ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtészek* [Dél-Alföldi Századok 23.] (Szeged: Csongrád Megyei Levéltár 2006) 139.

¹⁹ *Képviselőházi napló* 1887. XXIII. kötet 1891. április 13. – június 4. Ülésnapok 1887-480. 49.

²⁰ ANTAL (18. lj.) 146.

²¹ *Főrendiházi napló* 1887. IV. kötet 1890. október 1. – 1891. augusztus 17. Ülésnapok 1887-67. 94.

vagy kir. ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott kir. törvényszéki bíró vagy járásbíró fizetése, ha tíz éven belül nem lép elő, tíz százalékkal és minden további öt év után öt százalékkal emelkedik.

4.3. AZ ÚJABB FIZETÉSRENDEZÉS (1893. ÉVI IV. TC.)

Az újabb fizetésrendezés *az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának fel-emeléséről szóló 1893. évi IV. tc.*-ben történt meg. A törvényjavaslat tárgyalásakor Szinay Gyula, Hajdúböszörmény országgyűlési képviselője a bírói fizetések emelésének szükségességét felszólalásában ekként indokolta:

„Mikor a bírák fizetésének rendezéséről van szó, akkor azt nem pusztán finansiális szempontból kell felfogni, és nem pusztán annak az elvnek kell irányadónak lenni, hogy mert [...] vannak, kik ennyiért is vállalkoznak ez állásra, tehát nagyobb fizetést adni fölösleges lenne, hanem oda kell törekedni, hogy a fizetés akként szabályoztasék, amely mellett alkalom legyen nyújtva arra, hogy kiváló jogásztehetségek is megnyerethessenek a bírói pályára; másfelől pedig, hogy azon fizetés olyan legyen, hogy a bíró tisztességes megélhetését s így a szolgálati pragmatika által biztosított politikai függetlenség mellett az anyagi függetlenséget is biztosítsa, úgy, hogy a minimumra legyen szállítva a bíróhoz való hozzáférhetés esélye.”²²

Míg az *1890. évi XXV. tc.* külön státuszba vonta a bírókat, addig az új szabályozás – ellentmondva az *1869. évi IV. tc.*-ben lefektetett, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását kimondó alapelvvel – a bírókat a közigazgatási tisztviselőkkel közös fizetési osztályokba sorolta. Ennek akkor elvi jelentőséget senki nem tulajdonított, mivel a törvénynek „bevallottan csak ideiglenes rendeltetése volt”.²³

Az *1893. évi IV. tc.* az állami tisztviselőkhez hasonlóan tizenegy fizetési osztályba sorolta a bírókat: a Kúria elnöke az II., a Kúria másodelnöke a III., a kúriai tanácselnökök és a kir. ítélőtáblák elnökei a IV., a kúriai bírák és a kir. ítélőtáblai tanácselnökök az V., a Kúriához beosztott bírák, a kir. ítélőtáblai bírák, a vidéki kir. törvényszéki elnökök, valamint a budapesti kir. törvényszéki elnökök a VI., a kúriai elnöki titkár, a kir. ítélőtáblai elnöki titkárok, a törvényszéki bírók, a járásbírók a VII.,²⁴ a kúriai tanácsjegyzők, a törvényszéki bírók és a járásbírók a VIII., a kir. ítélőtáblai fogalmazók és az aljárásbírók a IX., a kir. ítélőtáblai segédfogalmazók és a jegyzők a X., az aljegyzők pedig a XI. fizetési osztályba tartoztak. A fizetésrendezés az V–XI. fizetési osztályba soroltak fizetését érintette.

²² *Képviselőházi napló* 1892. III. kötet 1892. május 3-31. Ülésnapok 1892-53. 198.

²³ DOLESCHALL Alfréd: „A bírák sérelme” *Budapesti Hírlap* 1903/58. 2.

²⁴ A törvény 18. §-a szerint: „A kir. törvényszéki bírák, járásbírák [...] összlétszámának egy ötödrésze a VII. fizetési osztályba tartozik. [...] Ezen állásokra való kinevezés azon átmeneti korlátozás alá esik, hogy a jelen törvény hatályba léptétől számítandó tíz év alatt minden évben csak az állások egy tizedrésze és az időközben megüresedett helyek tölthetők be.”

A bírók fizetésükön kívül lakpénzre tarthattak igényt, valamint a budapesti és a fumei elsőfolyamodású bíróságoknál alkalmazott törvényszéki bírók és járásbírók 400 forint, az albírók pedig 300 forint működési pótlékot kaptak.

Bizonyos magasabb fizetési osztályokba kizárólag „érdemessége és alkalmazhatósága útján” juthatott a bíró. A jogalkotó ugyanakkor azon bírókat sem kívánta megfosztani az előléptetés lehetőségétől, akik ugyan valamely magasabb állásra „kiválóan alkalmasnak és képesnek nem tartatnak”, de az anciennitás elvét szem előtt tartva, az ítélezésben eltöltött „kizárólag a rangsorban kifejezésre kerülő hosszabb szolgálati idejük” ezt indokolta.²⁵

A törvény hatálybalépését követően úgy tűnt, hogy bár a bírói fizetések javítása aránylag csekély mértékben valósult meg, de még így is megnyugtatóan hatott a bírói kar munkakedvére és munkaerejére, és a bírók bíztak abban, hogy a fizetések fokozatos emelésének ez csupán a kezdete. Az idő múlásával azonban napvilágra kerültek az új szabályozás aránytalanságai és igazságtalanságai.

Már a képviselőházban élénk viták keresztüztüzebe került a javaslat azon pontja, amely az 1869. évi IV. tc.-ben foglaltakkal szemben egyes fizetési osztályokban a kinevezett bíró fizetésének leszállítását irányozta elő. A tervezett rendelkezést élesen támadta többek között Polónyi Géza:

„Miként áll a tény, t. ház? Ugy, hogy [...] annak a bírónak, akinek Budapesten a törvény 2000 frt fizetést állapított meg, ezen javaslat szerint fizetése 1600 frt lesz. Hogy ezt az ember megértse, hogy így van, ahhoz semmi egyéb nem szükséges, csak Adam Riesenek²⁶ azon ősi tudománya, hogy 1600 kevesebb, mint 2000. Én feltételezem az igazságügyi kormányzatról, hogy rendelkezik annyi mathematicai tudománnyal, hogy ezt megértse.”²⁷

Az ellenvetések ellenére ez a rendelkezés bekerült a törvénybe.

Egy másik „jogos feljajdulás” a korpótlék iránti igény kérdésében merült fel. Az 1871. évi XXXI. tc. a bírák számára tized- és ötödéves korpótlékot biztosított: aki ugyanazon állásban, mint elsőfolyamodású bíró tíz évig teljesített szolgálatot, 150 forint korpótlékot kapott, a következő öt év után 75 forint, újabb öt év elteltével szintén 75 forint korpótlék járt. Az 1893. évi szabályozás a korpótlékre való igényt érintetlenül hagyta ugyan, de ennek kiszámítása magasabb fizetési osztályba, illetve fokozatba lépés esetén a törvény hatálybalépését követően sokáig a bírákra nézve sérelmesen történt. Az eljárás csak 1896 tavaszán változtattak oly módon, hogy előléptetés esetén a már élvezett korpótlékot beszámították a magasabb fizetésbe.²⁸

²⁵ „Indokolás »az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról« szóló törvényjavaslatához” *Képviselőházi irományok* 1892. I. kötet Irományszámok 1892-4. 24.

²⁶ Adam RIESE (1492/1493–1559) német számológemester, „a modern számtan atyja”. *„Rechnung auff der Linien und Federn [...]”* című tankönyvével vált ismertté, amelyet az akkori szokásoktól eltérően nem latin, hanem német nyelven írt, és amely a XVII. századig legalább 120 kiadást ért meg.

²⁷ *Képviselőházi napló* 1892. IX. kötet 1893. február 16. – március 6. Ülésnapok 1892-159. 38.

²⁸ „A bírák fizetése” *Budapesti Hírlap* 1896/283. 2.

A bírói fizetésrendezésre irányuló törekvések ellenére az állam szolgálatában álló és minden mellékkeresettől elzárt, kizárólag fizetésére utalt bíró helyzete nem sokat javult a 19. század végére. A bíró pedig csak akkor gyakorolhatta hivatását szakavatottan, elfogulatlanul, szorgalmasan és lelkiismeretesen, valamint a törvényeknek és a jogszabályoknak megfelelően, ha hivatása gyakorlása közben és ezen kívül is, mentes minden anyagi gondtól. A VI–X. fizetési osztályba sorolt bírák fizetése nem biztosította ezt a fajta gondtalanságot, sőt a családos bírának még az állásuknak megfelelő megélhetést sem. A nem kielégítő bírói javadalmazás nem tette vonzóvá a bírói pályát. Ennek volt köszönhető az is, hogy sokszor nem a legjelesebb képzettséggel rendelkezők léptek szolgálatba, valamint kételyek merültek fel egyes bírók megbízhatósága, illetve megvesztegethetetlensége körül. Tisztességes fizetés híján számos családos bíró adósságokkal küszködött vagy éppen visszavonulni volt kénytelen minden társas vagy társadalmi körtől, mert az azzal járó kiadásokat már nem tudta fedezni.²⁹

4.4. AZ 1903. ÉVI TÖRVÉNYJAVASLAT

1903-ban új lendületet vett a bírói fizetésrendezésre irányuló törekvés. Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek újabb szabályozásáról szóló, osztrák mintára készült törvényjavaslat a fizetésemelés szükségességét többek között azzal indokolta, hogy

„azok az okok, amelyek akkor a törvényhozást az illetmények javítására bírták, nem egy tekintetben még nyomósabbakká lettek, és azt eredményezték, hogy az akkori csak részleges és szerény javítás már is hatását veszteni látszik. [...] az elmúlt évtized alatt a megélhetési viszonyok köztudomás szerint nemcsak nem enyhültek, hanem határozottan súlyosbodtak; és nemcsak, hogy nincs kilátás arra, hogy a viszonyok javulni fognak, hanem nem egy jelenség arra enged következtetést, hogy a kizárólagos fix pénzbeli járandóságra utalt osztályok közül azok, akik a megélhetés súlyosbódó terheit egyáltalán át nem háríthatják, nehéz idők elé néznek”.³⁰

A javaslat az elsőfolyamodású bírák addigi különös kedvezményeinek egy részét megszüntette, és őket a többi államhivatalnokkal egyenlő elbánásban részesítette.

Az új szabályok legnagyobb vesztesei a Budapesten alkalmazott bírák voltak, akiket megfosztottak az addig őket megillető 800 korona működési pótléktól, úgy, hogy a fővárosban a VIII. fizetési osztály harmadik fokozatába tartozó bíró illetményei 400 koronával csökkentek. Az új illetmények Budapesten csak a VIII. fizetési osztály második és első fokozatában feleltek volna meg a korábbi szabályozásban megállapított illetményeknek. A budapesti albírák szintén elestek volna a korábban nekik járó működési pótléktól, és a törvény hatálybalépését követően a harmadik fizetési

²⁹ Dr. W. I.: „A magyar bírói kar fizetéséről” *A Jog* 1899/15. 122–123.

³⁰ „Indokolás »az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek újabb szabályozásáról« szóló törvényjavaslathoz” *Képviselőházi irományok* 1901. XXV. kötet Irományszámok 1901-318. 55–56.

fokozatban 200, a második fizetési fokozatban pedig 100 koronával kevesebb illetményben részesültek volna. Így az új fizetésrendezés a VIII. fizetési osztályba tartozó bírákra és az albírákra nézve tényleges illetményeiknek nem az emelését, hanem részben csökkentését vetítette elő, és ők, miután csupán a nyugdíjazásnál beszámítandó fizetésük emelkedett volna, a javaslat szerint a fizetésrendezés előnyeit csakis végellátásuk esetében élvezhették volna.³¹

Az előléptetés rendszerén is változtatott a tervezet. Míg az 1893. évi szabályozás szerint a bíró legfeljebb négy-öt év alatt bejutott az első fizetési fokozatba, addig az 1903. évi javaslat alapján tíz év alatt kerülhetett volna feljebb a ranglétrán. Számítások szerint ez azt jelentette volna, hogy tíz év alatt az állam minden egyes bírón közel 5000 koronát takarított volna meg a „fizetésemelés” révén, azaz évente minden bíró 500 koronát veszített volna a fizetések „emelésének” köszönhetően.³²

A javaslat nem foglalt egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy az egyik fizetési osztályból a másikba való fokozatos előléptetés miként valósulhat meg. Nem határozott így abban sem, hogy a VII–IX. osztályokba való előléptetés az anciennitás vagy a képesség alapján történjen-e. Jogpolitikai szempontból a kortársak egyik megoldást sem tartották megfelelőnek. Ha ugyanis az anciennitás elvét fogadták volna el, akkor féltő lett volna, hogy „az előléptetés biztos tudata és a táblabírói ki nevezés csekély eshetősége kiöl majd a bíróból minden ambíciót, hiszen csak annyit kell dolgoznia, hogy fegyelmi eljárás alá ne kerüljön”. Ha pedig a képesség elve az irányadó, akkor a kevésbé tehetséges bírót érheti sérelem, hiszen még akkor is, ha felsőbbírónak nem alkalmas, „részolgált arra, hogy nehéz hivatásában eltöltött hosszú szolgálata után anyagilag jobban dotáltassék”.³³ És bármelyik megoldás is jönne szóba, az előléptetés csak akkor lehetséges, ha valamely bírói állás megüresedik. Ez pedig kiszámíthatatlan, bizonytalan helyzetet teremt a bíró számára.

1903. február 24-én a budapesti királyi bíróságok küldöttsége Plósz Sándor igazságügy-minisztert tájékoztatta a javaslatból fakadó, a budapesti és a vidéki bírákat egyaránt érintő sérelmekről.³⁴ Néhány nappal később, március 8-án a budapesti kir. büntetőtörvényszék esküdtszéki termében az elsőfolyamodású bíróságok bírói és jegyzői kara, valamint a királyi ügyészek Országos Bírói Kongresszusra gyűltek össze. A kongresszus egyik lényeges feladatának tekintette kimondani azt, hogy a törvényjavaslatnak az elsőfolyamodású bíróságok bíráira és jegyzőire, valamint a királyi ügyészségeken alkalmazott ügyészekre vonatkozó rendelkezései a VII. fizetési osztályba tartozókig sérelmesek, és így azok nem fogadhatók el.³⁵ A bírói kongresszus huszonöt fős küldöttsége március 9-én személyesen adta át az igazságügy-miniszternek a kongresszus javaslattal – különösen az előléptetéssel és a pótlékokkal – kapcsolatos észrevételeit és kifogásait tartalmazó memorandumot.

³¹ Indokolás (30. l.) 102.

³² „A budapesti bírák és jegyzők fizetésrendezése” *Jogtudományi Közlöny* 1903/8. 61.

³³ „A budapesti bírák és jegyzők fizetésrendezése” (32. l.) 62.

³⁴ „Bírák” *Budapesti Hírlap* 1903/55. 4.

³⁵ A kongresszuson nagyszabású beszédet mondott Doleschall Alfréd budapesti kir. büntetőtörvényszéki bíró, egyetemi magántanár. Beszéde megjelent a *Jogtudományi Közlöny* 1903. évi 12. számának mellékleteként.

A javaslatban foglaltakat illetően az ügyvédi kar tagjai is felemelték hangjukat. A *Jog* hasábjain jelent meg az alábbi vélemény:

„Jogtudori okleveded birtokában joggyakornok lehetsz 1–2 esztendeig, míg végre kineveznek aljegyzővé. Most már állami tisztviselő vagy. Tartozol pedig a XI. fizetési osztályba. Egy fizetési osztályban vagy tehát a kereskedelmi iskolát éppen most végzett ifjú adótisztval, a három-négy polgári osztályt végzett vagy altisztval igazolvánnyal rendelkező írnnokkal, szolgabírói segédírnnokkal, hivatali segédttisztval s nem tudom minő kvalifikációval rendelkező határvámi vámszedővel, méhészséggeddel, kezelőkeretesszel, állatorvosi főiskolai kováccsal s horribile dictu! a kosárfonó és kefekötőmesterekkel. Bizony mondom: difficile est satiram non scribere [nehéz szatírárt nem írni]. Hát ennyi becse van Magyarországon a tudományos képzettségnek?! Érdemes ezért legszebb ifjúkorunkat az iskola padjai közt eltölteni s a vizsgák rengetegét letenni?! Három előkészítő joggyakorlati év elteltével azután leteheted a bírói vizsgát, hogy azután aljegyzői integritásod teljes épségben tartásával berendeljenek rövid egy-két évre a kir. ítélőtáblához tanácsjegyzőnek.

Ezután jön csak – ha jön – a bírói kinevezés.”³⁶

A törvényjavaslattal szemben felvetett súlyos kritikák hatására az igazságügyi kormányzat végül a fizetésrendezés elhalasztása mellett döntött. 1903 novemberében a *Jogtudományi Közlöny* e döntés kedvezőtlen hatásaival foglalkozott. A fizetésrendezés elodázásának tudták be azt, hogy 1903-ban a korábbi évekkel összehasonlítva, jóval kevesebb bíró kérte nyugdíjazását, mivel „a nyugdíjazásra érett idősebb bírák természetesen várják a fizetésrendezést, amelynek foganatosítása után nagyobb fizetésük után nagyobb nyugdíjra tarthatnak igényt”. Ehhez képest természetesen az előléptetési viszonyok szintén rosszabbodtak.

Az igazságügyi kormányzat számára megfontolandónak tartotta a cikk írója, hogy nem volna-e helyesebb a bírói (és az ügyészi) karra nézve külön fizetési fokozatokat megállapítani, külön előléptetési rendszerrel. A bírói kar fizetésének megállapításánál véleménye szerint azt is számításba kellene venni, hogy a bíró – más állami tisztviselőktől eltérően – hivatali fizetésén kívül – az összeférhetetlenségi szabályokat szem előtt tartva – más mellékjövedelmet nem szerezhet.³⁷

4.5. ÁTMENETI FIZETÉSRENDEZÉS (1904. ÉVI I. TC.)

A következő év elején „bevallottan” ideiglenes jelleggel törvény született az *állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról (1904. évi I. tc.)*. Az új szabályozás két fontos elvet követett. Az egyik, hogy a pótlékok „a fizetés természetével bírtak”, a másik pedig, hogy az átmeneti fizetésrendezés elsődleges célcsoportját a csekélyebb

³⁶ V. E.: „Bírák és jegyzők fizetésrendezése” *A Jog* 1903/10. 76.

³⁷ „A tisztviselői fizetésrendezés elodázása” *Jogtudományi Közlöny* 1903/46. 301.

javadalmazású tisztviselők képezték, a pótlék mértékét úgy állapították meg, hogy a magasabb illetmény megélhetési viszonyaik érezhető javulását eredményezze.³⁸

4.6. ÚJABB KÍSÉRLETEK A BÍRÓI FIZETÉSEK JAVÍTÁSÁRA (1904–1920)

A bírói javadalmak „javítását” célzó 1903. évi törvényjavaslat kudarcra, a kormány döntése a fizetésrendezés elhalasztásáról, valamint az *1904. évi I. tc.* életbe léptetése nem csillapította a bírák és bírósági hivatalnokok nagyfokú és jogos elégedetlenségét. Az *1893. évi IV. tc.* azzal, hogy előléptetés révén a bírák tíz százalékát fizetésjavításban részesítette, csak fokozta az elkeseredést és csalódottságot azokban, akik ebben a javadalomban nem részesültek. Ez a „félrendszabály”, amely egyeseknek előnyöket biztosított, a bírói kar túlnyomó részét nem érintette.³⁹ Hiba volt az is, hogy e törvény a bírói státusz garanciális jelentőségű különállását „a bírói személyzetnek az általános fizetési osztályokba való beolvasztásával” megszüntette.⁴⁰

1907. július és szeptember között országszerte számos elsőfolyamodású bíróság csatlakozott „a bírói függetlenség erkölcsi és anyagi biztosítékainak kiépítése iránt megindított mozgalomnak újból való felvételéhez”. A szegedi kir. törvényszék kezdeményezésére 1907. október 20-án és 21-én Szegeden országos bírógyűlést tartottak. A kétnapos tanácskozáson döntöttek az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület megalakulásáról, hosszas vitát folytattak a kinevezésekről és az előléptetésekről, valamint a bírói javadalmakról.⁴¹ Az utóbbi kérdéssel foglalkozó albizottságban a számos hozzászólásnak köszönhetően csak a tanácskozás második napján fogadhatták el a jelenlévők a következő határozati javaslatot, amelyet az igazságügy-miniszternek címeztek:

„Kimondja a nagygyűlés, hogy a bírák anyagi javadalmazása tűrhetetlenül elégtelen, ennek következtében az a viszonyoknak megfelelő lényeges javítással, külön bírói státusz alkotása mellett, a nagyváradi törvényszék bírái által szerkesztett iránypon-tozatok figyelembevételével véglegesen rendezendő, úgy azonban, hogy az indítvány kiegészítő részét tevő táblázatokban felsorolt fizetések minimumoknak tekintendők.”

A javaslat főbb pontjai:

„A bírák és az ügyészek, a bírósági és az ügyészségi segédek a többi állami tisztviselőktől elkülönített státusba veendőek.

A bírák és az ügyészek, továbbá a bírósági és az ügyészségi segédek javadalmazá-

³⁸ „Indokolás »az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról« szülő törvényjavaslathoz” *Képviseleti irományok* 1901. XXX. kötet Irományszámok 1901-473. 314.

³⁹ „A bírói fizetésrendezés” *Jogtudományi Közlöny* 1907/25. 203.

⁴⁰ R.-.: „A bírák elégtelenségének okai” *Jogtudományi Közlöny* 1907/29. 235.

⁴¹ ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Királyi Ítéltábla történetéből I.* (Budapest – Szeged: Országos Bírósági Hivatal – Szegedi Királyi Ítéltábla 2014) 44–45.

sa kizárólag évi fizetésből álljon. Megszüntetendők az eddigi működési, helyi, ügyészi, tanácsjegyzői, vizsgálóbírói és egyéb pótlékok. [...]

A bírák kezdő fizetése 4.000 korona [...], amely 8.000 korona eléréséig négy évenként 1.000 koronával emelkedik.

Az ítélőtáblai bírák és ezekkel egy rangban levő más bírák fizetése 10.000 korona, öt év elteltével 12.000 korona.

A Kúria bíráinak évi fizetése 16.000 korona, öt év után 18.000 korona. A Kúria tanácselnökei és az ezekkel egyenrangú bírák fizetése 24.000 korona. A kúriai másodelnök fizetése 28.000 korona és a kúriai elnök fizetése 32.000 korona legyen.”⁴²

Günther Antal igazságügy-miniszter 1907. november 5-én nyújtott be törvényjavaslatot a bírói és ügyészi szervezet módosításáról. Eszerint az elsőfolyamodású bírák anyagi helyzetének javítása úgy valósulna meg, hogy

„a bírói [...] létszámot az egyes fizetési osztályok között a mainál sokkal kedvezőbb arányban osztja meg, és a bíráknak [...], illetőleg az albiráknak [...] nagyobb részét magasabb t. i. a VII., illetőleg a VIII. fizetési osztályba emeli, és csak kisebb részüket hagyja meg mostani fizetési osztályukban, amivel a szolgálati idő méltányos figyelembe vételére módot nyújt”.⁴³

A törvénytervezetet áttanulmányozva az idősebb bírák sérelmesnek találták, hogy a készülő szabályozásban nem esik szó a törvényszéki elnökökről, a címzetes táblabírákká előléptetett bírákról, de különösen arról a több száz bíróról, akik 18–20 évnyi szolgálat „jutalmául” már beléptek a VII. fizetési osztályba.⁴⁴

Az 1908. február 2-án szentesített *1908. évi VI. tc. (a bírói és ügyészi szervezet módosításáról)* a törvényjavaslatban foglaltaknak megfelelően állapította meg az elsőfolyamodású bíróságok összlétszámát: a VI. fizetési osztályban – az addigi 146 helyett – 150 kir. ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott kir. törvényszéki bíró, kir. járásbíró és kir. főügyészi helyettesi címmel és jelleggel felruházott kir. ügyész; a VII. fizetési osztályban – az addigi 437 helyett – 1000 kir. törvényszéki bíró, kir. járásbíró és kir. ügyész; a VIII. fizetési osztályban – az addigi 875 helyett – 1000 kir. törvényszéki bíró, kir. járásbíró és kir. ügyész; a IX. fizetési osztályban pedig, – az addigi 1069 helyett – 380 kir. albíró és kir. alügyész teljesített szolgálatot.

Az új szabályozás megszüntette az aljegyzői állást, és valamennyi, a törvény hatálybalépését megelőzően kinevezett aljegyzőt – a törvény erejénél fogva – jegyzökké léptettek elő, és a X. fizetési osztályba soroltak. A bírói képesítést megszerzett jegyzők a X. fizetési osztályban eltöltött két év után 400 korona – a nyugdíjba be nem számítható – képesítési pótlékban részesültek.

⁴² „Országos bírógyűlés” *Budapesti Hírlap* 1907/250. 5.

⁴³ „Indokolás »a bírói és ügyészi szervezet módosításáról« szülő törvényjavaslathoz” *Képviseletközi irományok* 1906. XIX. kötet Irományszámok 1906-621. 4.

⁴⁴ „A bírák fizetésrendezése” *Budapesti Hírlap* 1907/282. 16.

Bár a jogalkotó a jegyzői állás átmeneti jellegét hangsúlyozta, a gyakorlat más-ként festett. 1912 októberében, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület kongresszusán az egyik felszólaló arról beszélt, hogy vannak olyan bírósági jegyzők, akik már több mint tizennégy éve jegyzőként teljesítenek szolgálatot, és nem tudnak előlépni, valamint kifejezetten ritkán fordul elő, hogy egy jegyző tíz évnél rövidebb szolgálati idővel bírói állásba kerül.⁴⁵

Az igazságügyi bizottság a törvényjavaslatról szóló jelentésében utalt arra, hogy bár az új szabályozás összességében közel kétmillió koronával javítja az elsőfolyamodású bíróságokhoz kinevezett bírák, albírák és jegyzők illetményeit, ez „a kirívóbb és nehezebben elviselhető fogyatékoságok megszüntetésére kétségkívül alkalmas”, de nem tekinthető „olyan orvosszernek, mely minden sebet behegesszen s minden jogos igényt kielégítsen”.⁴⁶

4.7. AZ ELŐLÉPTETÉS ÉS A BÍRÁK ANYAGI FÜGGETLENSÉGE

A bíróság tekintélyét csorbitó és függetlenségét aláásó addigi rendszer megszüntetése érdekében bírák, de még az ügyvédek is szorgalmazták az automatikus előléptetés bevezetését. 1905-től kezdődően nem telt el év, hogy az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület kongresszusa ne foglalkozott volna ezzel a kérdéssel. 1908 júniusában, amikor a bírósági szervezettel kapcsolatos törvény előkészítése zajlott, Grecsák Károly, az Egyesület elnöke memorandumot nyújtott át Günther Antal igazságügy-miniszternek. Az emlékirat részletes javaslatot fogalmazott meg az automatikus előléptetés bevezetését és gyakorlati megvalósítását illetően.⁴⁷ A miniszter azonban az indítványt „ridegen” elutasította, jöllehet – ahogyan ezt a memorandum szövegezői is kiemelték – a rendszer már hatékonyan működött más országokban (például Poroszországban⁴⁸).

Az automatikus előléptetés mellett és ellen egyaránt számos érv hangzott el az évek folyamán nemcsak a jogászokat tömörítő különböző fórumokon, hanem a jogi szaklapok hasábjain is.

Nagy Dezső ügyvéd, országgyűlési képviselő a *Jogtudományi Közönyben* írt tanulmányában az automatikus előléptetés hátrányait és előnyeit fejtegette – nem nyugodván bele az intézmény miniszteri elutasításába. Álláspontja szerint az automatikus előléptetés ellen mindössze egy érv hozható fel, mégpedig az, hogy „megöl minden nemesebb törekvést, szorgalmat, igyekezetet, mert ha a bíró bizonyos évek

⁴⁵ „Bírák és ügyészek kongresszusa” *Pesti Hírlap* 1912/238. 34–35.

⁴⁶ „Az igazságügyi bizottság jelentése »a bírói és ügyészi szervezet módosításáról« szóló 621. számú törvényjavaslat tárgyában” *Képviselőházi irományok* 1906. XXII. kötet Irományszámok 1906-727. 93.

⁴⁷ „A bírósági szervezet” *Budapesti Hírlap* 1908/147. 8.

⁴⁸ *Richterbesoldungsgesetz vom 29. Mai 1907*, amelynek 7. §-a kimondta, hogy a bírónak törvényes igénye van arra, hogy fizetésemelésben részesítsék, és biztosította az elsőfokú bíróságok bíráit, hogy a legmagasabb fizetési fokozatot huszonegy év elteltével, a törvény erejénél fogva automatikusan elérjék. CsÁNK Béla: *A bírói függetlenség hazánkban és külföldön* (Budapest: Urbányi István Könyvnyomdai Müintézete 1942) 60.

folyása alatt előlép, akkor miért erőltesse meg magát”. Ez a kifogás azonban nem általánosítható. Aki a – minden mellékeresettől „elszigetelt” – bírói pályára lép, és tisztességgel látja el hivatását, méltán várhatja el, hogy legalább a királyi ítélőtáblai bírói rangig és az ezzel járó fizetésig eljusson.

Az automatikus előléptetésnek még egy további előnyét is kiemelte. A felsőbbbíró-ságok esetében a kinevezés elsősorban az anciennitás elve alapján történt, háttérbe szorítva a rátermettséget. Meglátása szerint az automatikus előléptetés ezen is segítene, hiszen

„a hosszú szolgálatból folyó igények az automatikus előléptetéssel jogszerű kielégítést nyernek, az igazságügyi kormány a felsőbb bírósági állások betöltésénél nem kénytelen sorrendet tartani, hanem lenyúlhat oda, azokhoz a fiatal erőkhöz, akik a felsőbbbíró-ságok megfelelő magasabb színvonalát úgy tehetségükkel, tudásukkal, mint munkaerejükkel és szellemi frissességükkel fenn tudják tartani. A felsőbbbíró-ság nem lehet kifáradt fizikumok és pszichikumok rokkantháza”.

És ily módon a legjelesebb ügyvédek is helyet kaphatnának a felsőbbbírói karban.⁴⁹ A bírói kar kitartóan igyekezett meggyőzni és rábírní az igazságügyi kormányzatot a bírák anyagi függetlenségét is megerősítő automatikus előléptetés bevezetésére. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület szerint

„a kiválóság nálunk nem biztosítéka annak, hogy a bíró még munkaereje teljességében arra a polcra jut, amelyet megérdemelne. A mi kinevezési politikánk ferdesége éppen az, hogy nem akkor viszi előbbre a kiváló munkaerőt, mikor az még kitüntetésnek veszi s mikor az előléptetés még buzdítólag hat további működésére, hanem akkor, mikor az illető azt már egy régen várt és végre-valahára elkövetkezett eseménynek tekinti, amelyet egykedvűen, fásultán fogad”.⁵⁰

A képzettség, a szorgalom és a rátermettség tehát teljes mértékben háttérbe szorult.

A képviselőház 1911. április 7-i ülésén felszólaló Polónyi Géza az automatikus előléptetést teljes mértékben elutasította, mondván, az ellenkezik a parlamentarizmus elveivel.⁵¹

Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület nevében Grecksák Károly április 8-án nyílt levélben válaszolt a volt igazságügy-miniszternek:

„Nagyméltóságod bizonyára tudja, hogy mi az automatikus előlépést a [...] német példához hasonlóan úgy javasoljuk, hogy a járásbíró-sághoz vagy a törvényszékhez kinevezett bíró automaticae, minden újabb kinevezés nélkül, ott helyben és kizárólag az első bíróságnál lépjen elő, tehát nem valamely magasabb bírói állásba, hanem

⁴⁹ NAGY Dezső: „Az automatikus előléptetés” *Jogtudományi Közlöny* 1909/1. 2–3.

⁵⁰ EDVI ILLÉS Károly: „A bírák és az igazságügyi kormány” *Budapesti Hírlap* 1911/83. 1.

⁵¹ *Képviselőházi napló* 1910. VI. kötet 1911. március 9. – április 8. Ülésnapok 1910–138. 502.

a magasabb fizetési fokozatba és pedig egészen a 7000 koronában⁵² megállapított legmagasabb fizetésig. [...] mi azt is javasoltuk, hogy az illető bíróság teljes ülése a magasabb fizetési fokozatba való előlépés előnyeiből oly érdemtelenül ok miatt, amely a bírói kötelesség hanyag teljesítésére vezethető vissza, az illető bírót hat hónapra terjedő időre [...], ki is zárhassa; és [...] az általunk javasolt ez automatikus előlépési rendszer nemcsak hogy nem ütköznék össze a parlamentarizmus alapelveivel, hanem bő alkalmat szolgáltatna a felelősségre vonás jogi konzekvenciáinak alkalmazására [...].”

Grecksák meglátása szerint az automatikus előléptetés alkalmas a bíró „függetlenségi érzetének” megerősítésére is, hiszen így biztos lehet abban, hogy

„az ő anyagi előbbre jutása az első fokon minden újabb kinevezés, minden újabb protekció, a kormány kegyének hajhászása és ezt a kegyet kijáró protektorok közbenjárásának igénybevétele nélkül automaticamente következik be bizonyos idő múltával, a törvény ereje alapján”.⁵³

Az igazságügyi költségvetés tárgyalása kapcsán a képviselőház 1911. június 20-i ülésén ismét előkerült az automatikus előléptetés. Nagy Ferenc jogosnak tartotta az elsőfolyamodású bírák azon kívánalmát, hogy esetükben az automatikus előléptetés megvalósuljon, és a már kinevezett bíró a VIII. fizetési osztályból a VII.-be, illetve a VII. fizetési osztályból a VI.-ba ne újabb kinevezés útján, hanem automatikusan léphessen elő.⁵⁴ A képviselők azonban nem foglaltak egységesen állást az automatikus előléptetés mellett. Volt, aki ezt egyenesen „veszedelmesnek” tartotta volna, mivel csak az alkalmas a bírói pályára, akinél megvan „a bírói iudicium” és „a megbízhatóságnak sokkal fokozottabb mérve, mint bármely más pályán”. Így elengedhetetlen „a szelekció”, azaz ki kell választani azokat az embereket, akik alkalmasak erre a pályára.⁵⁵

Amikor 1913-ban Székely Ferenc lemondását követően Balogh Jenő foglalta el az igazságügy-miniszteri széket, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület előterjesztést intézett a tárca új vezetőjéhez, amelyben kiemelte, hogy az elsőfokú bíróságoknál az automatikus előléptetés „sürgős megalkotása oly elengedhetetlen feltétele a bírói függetlenség intézményes biztosításának, amelynek megteremtését lankadatlan kitartással követelni az egyesület legfontosabb kötelességének tartja”.⁵⁶

1917-ben Grecksák Károly immár frissen kinevezett igazságügy-miniszterként programbeszédében a következőket mondta:

⁵² Csak egy kis összehasonlítás: Ráth Endre országgyűlési képviselő megjegyzi, hogy a Hungária gőzfürdő főmanikűrjének fizetése 6400 korona, „mellékjövödelmek nélkül”... *Képviselőházi napló* 1910. XIV. kötet 1912. január 11. – február 7. Ülésnapok 1910-322. 15.

⁵³ „A bírák válasza Polónyinak” *Pesti Hírlap* 1911/84. 18–19.

⁵⁴ *Képviselőházi napló* 1910. IX. kötet 1911. június 20. – július 15. Ülésnapok 1910-181. 16.

⁵⁵ BLANÁR Béla nemzeti munkapárti országgyűlési képviselő felszólalása *Képviselőházi napló* 1910. IX. kötet 1911. június 20. – július 15. Ülésnapok 1910-182. 46.

⁵⁶ „Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület” *Budapesti Hírlap* 1913/54. 19.

„A bírói hatalom gyakorlásáról, valamint a rendes bíróságok és az ügyészségek szervezetről szóló törvényeknek szerves egészbecfoglalása és ennek az új szervezetnek a megalkotása azokon az alapelveken fog felépülni, amelyek már a parlamentben elmondott kormányzati programunkban bennfoglaltattak, tehát a külön status visszaállításán, az automatikus előlépés intézményének továbbfejlesztésén, valamint a bírói testületek önkormányzati jogának kiterjesztésén.”⁵⁷

4.8. A BÍRÓI SZERVEZET REFORMJA ÉS A BÍRÁK ANYAGI HELYZETÉNEK JAVÍTÁSA

A bírák anyagi helyzetének javításával kapcsolatban felmerült a bírák mellékfoglalkozásának kérdése is. Az 1869. évi IV. tc. bírói összeférhetetlenséget rendező paragrafusai (8–13. §) kimondták, hogy az ítéldbíró nem folytathat olyan foglalkozást, amely nem fér össze a bírói hivatal függetlenségével, illetve a bírói állás méltóságával. 1917 elején, amikor az országgyűlés a bírói hatalom gyakorlásáról, illetve a bírói szervezet reformjáról szóló törvénytervezet kidolgozásán fáradozott, ugyan-ezt az álláspontot követte.

GreCsák Károly ezzel szemben úgy vélekedett, hogy időszerű lenne „az összeférhetetlenség mai merevségének enyhítése”, és a bírói karból választott testület esetenként dönthetne arról, hogy az ítéldbíró vállalhat-e vagy sem mellékfoglalkozást. Az előzetes mérlegelés és a jóváhagyás biztosíthatná, hogy a bíró a mellékfoglalkozás folytatása mellett is függetlenül ítélkezék.⁵⁸ GreCsák felvétele azonban nem nyert egyhangú elfogadásra. Oswald István, a budapesti kir. ítélőtábla tanácselnöke éppen hogy óva intett attól, hogy a bíró számára megnyíljon a lehetőség mellékkereset szerzésére. Szerinte a bíró foglalkozása nem alkalmas arra, hogy „az erejét másutt is érvényesíthesse”. A bírónak „folyton tanulnia kell, hogy az eléje kerülő ügyet megérthesse és megoldhassa, élete [...] folytonos töprengés. Vannak tiszteletreméltó kivételes egyéniségek, akik rendes munkájukon kívül egyéb munkához is hozzájutnak, itt is csupán a tudományos élet terén”. A mellékkereset „rés lehet, amelyen át a bíróhoz férhetnek”.⁵⁹

Az országgyűlés 1917 nyarán, tekintettel a háború okozta rendkívüli drágaságra, az 1917/1918. évi költségvetés kiegészítését indítványozta, utalva arra, hogy a bírák – és az ügyészek és a bírósági jegyzők – anyagi helyzetének javítása immár halaszthatatlan igazságügyi feladat.

A javaslat egyfelől a bírók fizetési osztályok közötti átcsoportosításával, az egyes fizetési osztályokba tartozók számának gyarapításával, illetve esetleges csökkentésével, másfelől az albirói állások megszüntetésével és bírói állásokká való átszervezésével igyekezett a sürgős kérdést megoldani. Így az önállóan ítélkező bíró már a ranglétra legalsó fokán is olyan fizetési osztályba jut, amely „munkakörének és az általa megoldandó feladatok jelentőségének megfelel”. A megszűnő albirói álláso-

⁵⁷ „GreCsák Károly igazságügyminiszter programbeszéde” *Jogtudományi Közlöny* 1917/35. 314.

⁵⁸ „A bírák mellékfoglalkozása” *Jogtudományi Közlöny* 1917/8. 69.

⁵⁹ Oswald István: „A bírák anyagi helyzete” *Jogtudományi Közlöny* 1918/23. 178.

kat a VIII., a VII. és a VI. fizetési osztályba osztották szét, emelve az e fizetési osztályokba tartozók létszámát.

Javaslat született annak a visszas helyzetnek a megszüntetésére is, amely szerint a bírósági jegyzők – többnyire bírói képesítéssel – túl hosszú időt voltak kénytelenek a legalacsonyabb fizetési osztályban tölteni. Az indítvány szerint a jegyzői állásoknak a korábbinál nagyobb részét kell a IX. fizetési osztályba sorolni.⁶⁰

1918 tavaszán a Magyar Jogász Egylet úgy foglalt állást, hogy a bírói szervezet gyökeres átalakítását a bírói fizetések „lényeges felemelésének” kell megelőznie. „A mai fizetések mellett a bírói karnak alkalmas tagokkal való kiegészítése a jövőben legyőzhetetlen akadályokba fog ütközni, sőt a fiatalabb bírói gárda tehetségesebb része is kénytelen lesz elhagyni azt a pályát, mely a létminimumot sem biztosítja.”⁶¹

A bírák elkeseredettsége egyre fokozódott, és Bubla Ferenc kúriai tanácselnök, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület elnökének vezetésével 1918. június 6-án küldöttség kereste fel Wekerle Sándor miniszterelnököt, valamint Töry Gusztáv igazságügy-minisztert és Popovics Sándor pénzügyminisztert. Az Egyesület elnöke röviden vázolta a bírók és az ügyészek helyzetét, majd átnyújtották az Egyesület június 2-i közgyűlésén hozott határozatát, amelyben a külön bírói státusz felállítását és rendszeres segély folyósítását kérték.⁶² Oswald István a *Jogtudományi Közönyben* megjelent írásában ezzel kapcsolatban emlékeztetett arra, hogy „a többi szolgáltatási ágban működők közé való besorozás a bírói hivatás teljes félreismerését jelenti és alkalmat ad arra, hogy szervezetére az igazságügy intézésére nem hivatott politikai hatóságok is igyekeznek befolyást gyakorolni”.⁶³

A bírói szervezet reformja kapcsán a képviselőház 1918. július 17-i ülésén Nagy Vince párton kívüli képviselő interpellációt nyújtott be Töry Gusztáv igazságügy-miniszterhez a következő kérdésekkel:

- „1. Mikor fogják megkapni a bírák és ügyészek a részükre megígért, az állami tisztviselőknek nyújtandó segítségén felül adandó külön pótlékot?
2. Milyen összegű lesz ez?
3. Fognak-e abban a bírósági jegyzők és joggyakornokok is részesedni és pedig milyen mértékben?
4. Mikorra tervezi a kormány a bírói és ügyészi státus törvényhozási rendezését?”

A kérdések felolvasása előtt felhívta a figyelmet arra, hogy a budapesti kir. ítélőbírákat és a kúriai bírakat külön pótlékban kell részesíteni, ugyanis rajtuk kívül valamennyi bíró saját dolgozószobával rendelkezik még a vidéki bíróságokon is, ám az Igazságügyi Palota építésénél az ott működő bírák dolgozószobáiról „megfeledeztek”. Olyan kevés a dolgozószobák száma és ezek olyan szűkösek, hogy a bírák

⁶⁰ „Indokolás. Melléklet az 1372. számú irományhoz – Indítvány az 1917/18. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1368. számú törvényjavaslat új 13. §-aként a következő szakasz szúrاندó be” *Képviselőházi irományok* 1910. LVI. kötet Irományszámok 1910-1372. 499.

⁶¹ „A bírói szervezet reformja” *Budapesti Hírlap* 1918/96. 9.

⁶² „Bírák a miniszterelnöknél” *Budapesti Hírlap* 1918/134. 7.

⁶³ OSVALD (59. lj.) 178.

„saját privát lakásukon intézik hivatalos funkciójuk nagy részét és a mostani drága viszonyok mellett külön lakóhelyiséget kénytelenek tartani fűtéssel és világítással ezen hivatalos funkciók elvégzésére”.

Az interpellációra adott válaszában Töry Gusztáv elmondta, hogy a kormány számos intézkedéssel – háborús, illetve ruházati segéllyel, valamint az állami tisztviselők adósságának konvertálásával – igyekezett segíteni a tisztviselőket, köztük a bírákat és az ügyészeket is. A bírák évi 1800 korona pótlékban részesülnek, amelynek az utalványozása „természetesen időt vesz igénybe”. A bírósági jegyzők helyzetén az előléptetési viszonyok javításával próbált könnyíteni a kormány. A külön státusz felállítása pedig „a bírói szervezetről alkotandó törvény keretébe tartozik”.

Nagy Vince a miniszteri választ tudomásul vette, de megjegyezte, hogy a külön pótlék összege „nemcsak hogy nem sok, de nem is elég, mert mélyen alatta marad még a konzervatívul és békésen gondolkozó bírák követeléseinek is”.⁶⁴ Egy másik vélemény szerint az 1800 korona mint „anyagi segítség a háborús áremelkedések ellensúlyozására az eddigi pótlékok hozzászámításával is szinte komikusan hat”.⁶⁵

A bírói kar nagy várakozással tekintett az országgyűlés előtt fekvő törvényjavaslatra, ám csalódnuk kellett. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület hiába küzdött akkor már több mint tíz éve a külön státusz megteremtéséért, az automatikus előléptetésért, a bíróságoknak (és az ügyészségeknek) a kormánytól való minél teljesebb függetlenítéséért, továbbá a bíróságok autonómiájának kiépítéséért, a tervezetben foglalt rendelkezések számos helyen eltértek attól, amit a bírák és az ügyészek korábban megfogalmaztak az igazságügy-miniszter felé. A törvényjavaslat a külön státusz megteremtését ugyan megfogalmazta, de az ezzel összefüggő előléptetés szabályainak kidolgozása még váratott magára. A bírói kar kívánsága szerint ennek a lényege az volt, hogy a bíró fizetése „ne a kormány tényénél, hanem a törvény erejénél fogva emelkedjék időszakonként (2–3 évenként) oly magas fizetésig, aminő a felsőbb fokozatú bíró legmagasabb fizetése”. Ezzel együtt az Egyesület szorgalmazta a felsőbb bírói cím- és jellegadóományozás megszüntetését is.⁶⁶

Az 1919. március 6-án kihirdetett, *az ítélőbírák és államügyészek illetményeiről szóló 1919. évi XXVII. néptörvény* deklarálta a bírák és az ügyészek külön státuszát. A néptörvény hat fizetési csoportba sorolta a bírókat, a fizetések a korábbiakhoz képest valamennyi fizetési csoportban emelkedtek. Az új szabályozás megszüntette annak a lehetőségét, hogy valamely bíró alkalmazásának helyén az ítélőtáblai vagy a kúriai bírói cím és jelleg adományozásával előlépjen. Ez a fajta előléptetés tulajdonképpen feleslegessé is vált, mivel a bíró a magasabb fizetést az egyes fizetési csoportokon belül is elérhette a fizetési fokozatokban történő előléptetéssel.

Megvalósult a három évenkénti automatikus előléptetés is, amely az első négy fizetési csoporton belül meghatározott fizetési fokozatokban érvényesült.

A néptörvény végrehajtását azonban a Berinkey Dénes vezette kormány függőben tartotta azzal az indoklással, hogy a külön státusz megvalósítása törvényhozási feladat. Az illetmények utalványozása csak a Közigazgatási Bíróságnál tör-

⁶⁴ *Képviselőházi napló* 1910. XL. kötet 1918. június 25. – július 19. Ülésnapok 1910–810. 562–563.

⁶⁵ „A bírák és ügyészek pótléka” *Jogtudományi Közlöny* 1918/29. 223.

⁶⁶ MENDELÉNYI László: „Bírói kívánságok és az új rendszer” *Jogtudományi Közlöny* 1918/50. 378.

tént meg, a többi bíróságnál erre 1919. március 21-ig nem került sor.⁶⁷ A kormány tehát nem léptette életbe az illetményrendezést, hanem az 1919. október 21-én kelt *5437/1919. M. E. számú rendelettel* csak új, ún. átmeneti pótlékokat biztosított az ítélőbírák és az államügyészek számára.

4.9. A STÁTUSTÖRVÉNY (1920. ÉVI XX. TC.)

„A bírákat békében is rosszul fizették, s ha akkor kevés volt a jövedelmük, úgy most valóságos csoda, hogy egyáltalában meg tudnak élni.” – írta a *Pesti Napló* 1920 márciusában. A bírói fizetések javítását illetően ez idő tájt úgy tűnt, hogy a kérdés megoldása „a végleges és okos rendezéstől talán távolabb áll, mint valaha”.⁶⁸

A magyar költségvetés helyzete valóban nem kedvezett a fizetésrendezésnek, ám bírói körökben felmerült egy egészen újszerű gondolat, amely kiutat jelenthetett volna. Az ötlet pedig az volt, hogy a polgári perben eljáró bírákat a feleknek kellene fizetniük a perérték alapján megállapított kulcs szerint. A tervet támogatók szerint nem sérült volna a bírói függetlenség sem, hiszen az ügyek kiosztása továbbra is a törvényszéki, illetve az ítélőtáblai elnökök hatáskörébe tartozott volna, és a perlekedő fél természetesen nem közvetlenül a bírónak fizetett volna, hanem az eljáró bíróság központi pénztárába. A bíró pedig az általa letárgyalt ügyek, illetve az elvégzett munka arányában részesülne a bevételből, és így „csak a munkát ambicionálná s előléptetéssel vagy előljárója kegyeivel soha senkinek sem kell törődnie”. A terv propagálói hivatkoztak arra is, hogy a közjegyzőket szintén az ügyfelek fizetik. Az egyetlen nehézséget abban látták, hogy a büntető bírákat is a polgári bíróságokhoz befolyó bevételből kellene fizetni.⁶⁹

„A kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek illetményeiről” címet viselő törvényjavaslat indoklása úgy fogalmazott, hogy „azt a nagy és nehéz feladatot, mely általában, de különösen most, a közelmúltban pusztulásra kárhozottatott jogrend helyreállításánál és a jogbiztonságnak újból való megszilárdításánál a bíróságokra hárul, csak erkölcsileg és anyagilag független és így minden befolyástól mentes bírói kar oldhatja meg”.⁷⁰

A javadalmazás tekintetében azonban a javaslat „a jelenlegi súlyos gazdasági helyzetben, az árvízszonyok szertelen hullámszásai között” teljesen kielégítő megoldást nem adhatott.

„Éppen azért azt a módot választotta, hogy egyrészt az illetmények megállapítását külön táblázatba foglalta, amely a rendszer érintése nélkül bármikor megváltoztatható, másrészt fenntartotta az ítélőbírák [...] igényét mindazokra a pótlékokra, segélyekre és egyéb mellékilletményekre, amelyekben az állami tisztviselők általában részesülnek.”⁷¹

⁶⁷ „A külön státusz” *Jogtudományi Közlöny* 1919/14. 113.

⁶⁸ (P.): „Percentuális fizetés a bíráknak” *Pesti Napló* 1920/76. 7.

⁶⁹ (P.) (68. l.) 7.

⁷⁰ „Indokolás »a kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek illetményeiről« szülő törvényjavaslatához” *Nemzetgyűlési irományok* 1920. III. kötet Irományszámok 1920-86. 212.

⁷¹ Indokolás (70. l.) 213.

A bírói és ügyészi állásoknak – a javaslatban foglaltak szerinti – javadalmazása az államkincstárnak évi öt millió korona költségtöbbletet jelentett.

Az 1920. szeptember 4-én kihirdetett és életbe léptetett *a kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek státusáról szóló 1920. évi XX. tc.*, az ún. státustörvény 1. §-a kimondta, hogy „az ítélőbírák és az ügyészek kivételnek az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból és külön fizetési csoportokba soroztatnak”. Az ítélőbírákat (és az ügyészeket) hat fizetési csoportba sorolták:

Az első fizetési csoportba tartozott: a járásbíró (vezető járásbíró), a törvényszéki bíró, a telekkönyvi betétszerkesztő bíró és az ügyész (vezető ügyész);

a második fizetési csoportba tartozott: az ítélőtáblai bíró, a törvényszéki tanácselnök, a törvényszéki elnökök kétharmada, a járásbírószék elnöke és alelnöke, a központi telekkönyvi hivatal elnöke, a főügyész-helyettes, az ügyészségi elnök és alelnök;

a harmadik fizetési csoportba tartozott: a kúriai bíró, az ítélőtáblai tanácselnök, a törvényszéki elnökök egyharmada, a budapesti törvényszék másodelnöke, a budapesti központi járásbírószék elnöke, a koronaügyész-helyettes, a főügyész, a budapesti kir. ügyészség elnöke, két főügyész-helyettes és a közigazgatási bíró;

a negyedik fizetési csoportba tartozott: a kúriai tanácselnök, az ítélőtáblai elnök, a budapesti ítélőtábla alelnöke, a Budapesten elhelyezett három törvényszék elnöke, a főudvarnagyi (az állami zárlati) bíróság elnöke, a budapesti főügyész, a közigazgatási bírósági tanácselnök és a szabadalmi tanács elnöke;

az ötödik fizetési csoportba tartozott: a Kúria másodelnöke, a budapesti ítélőtábla elnöke, a koronaügyész és a Közigazgatási Bíróság másodelnöke;

a hatodik fizetési csoportba tartozott: a Kúria elnöke és a Közigazgatási Bíróság elnöke.

Az új szabályozás szerinti illetményeket 1920. július 1-jével kapták kézhez a bírók és az ügyészek. Míg a bírák kezdő fizetése (első fizetési csoport első fokozat) évi 7400 korona, addig a Kúria másodelnökének, a budapesti ítélőtábla elnökének és a Közigazgatási Bíróság másodelnökének 28000 korona, a Kúria elnökének és a Közigazgatási Bíróság elnökének pedig 32000 korona volt.

Bár a törvény elsődleges célja a bírói fizetésrendezés volt, a kortársak úgy vélekedtek, hogy a bírók és az ügyészek továbbra sem tudtak javadalmazásukból megélni.⁷² Tomcsányi Vilmos igazságügy-miniszter a javaslat tárgyalásakor utalt arra, hogy az az érdekeltek bevonásával, kívánságaiknak megfelelően került kidolgozásra. Hozzátette azt is, hogy „ami ezekből a kívánságokból teljesíthető volt, azt teljesítettük és az én tudomásom szerint az érdekeltek evvel a javaslattal is úgy vannak, hogyha nem is elégti ki őket teljesen, nem is teljesíti minden reményüket, mégis örömmel fogadják [...]”.⁷³

Az illetménytáblázatban foglaltakkal kapcsolatban Vámbéry Rusztem nyugalmazott ítélőtáblai bíró, egyetemi magántanár úgy fogalmazott, hogy „temetési járuléknak

⁷² SORIX: „A kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek státusáról szóló 1920. évi XX. tc.” *Jogtudományi Közlöny* 1920/18. 144.

⁷³ *Nemzetgyűlési napló* 1920. IV. kötet 1920. július 22. – augusztus 19. Ülésnapok 1920-85. 430.

ezek az összegek nyilván túl magasak, de hogy a megélhetés legelemibb feltételeit sem biztosítják, annak bizonyításához nincs szükség magasabb matézisre”.⁷⁴ Állítását igazolta is:

„Vegyük az említett fokozatok átlagát, amely pótlékokkal együtt évi 18000 K-ára rúg, amihez csupán táblai bíró juthat, akinél 5–6 tagú család eltartása épp oly kevésbé kivétel, mint ahogy nemzetellenes bűnül sem róható fel. Ez havonként kitesz 1500 K-át. Lehet-e józan ésszel egy percig is arra gondolni, hogy 60–80 K-ás húsarak, 114 K-ás »kedvezményes« cukorár, 110 K-ás zsírár stb. mellett ebből az összegből egy öttagú család egy hónapig meg tud élni? Hiszen pusztán a krumpli havonta 200 K-ába kerül, hát a ruházkodás, a gyermekek iskoláztatása, dohánnyról, újságokról, könyvekről és más izgatószerrekről nem is beszélve.”⁷⁵

Új intézkedés a státustörvényben, hogy a háromévi várakozási időt a két alsó fizetési csoportban egy évvel le lehetett rövidíteni az ítélőbíró „tevékenységét közvetetten tapasztalatból ismerő bírósági [...] testületek véleménye” alapján.

A törvény megszüntette az ítélőtáblai, illetve a kúriai bírói cím és jelleg adományozásával történt előléptetés lehetőségét. Az alkalmazás helyén történő előléptetést szolgálta viszont a tanácselnöki állások és különösen a vidéki törvényszéki elnökök egyharmadának a harmadik fizetési csoportba sorolása, továbbá a második fizetési csoportba sorolt járásbírói állások.

A bírák fizetésük mellett lakáspénzre is igényt tarthattak úgy, hogy az egyes fizetési csoportokba tartozó bírókat bizonyos fizetési osztályokba tartozó állami tisztviselőkkel vette »egy tekintet alá« a törvény.

„Ezen szabályozás ellen az az elvi kifogásunk, hogy a státustörvény alapelvével ellentézik. A külön bírói [...] statusnak meg kellett volna szüntetni minden párhuzamot a bírói [...] állások és más közhivatali állások közt, a lakáspénznek ezzel a szabályozásával pedig a párhuzam ismét megvan.”⁷⁶

A státustörvény tehát megszületett, de nem mondhatjuk, hogy ezzel az anyagi gondok barázdái is eltűntek volna a bírák és az ügyészek homlokáról. Az igazságügyi bizottság 1920. augusztus 3-i ülésén hozott jelentésében hiába állt az, hogy

„a bírói és ügyészi tekintélyt akartuk még szembetűnőbben kiemelni, azt az emberfölötti, idegfeeszítő és agytépő munkát akartuk némiképp honorálni s rá akartunk mutatni arra, hogy az a kar, amelyik a legnagyobb elméleti vizsgával felszerelten itél

⁷⁴ VÁMBÉRY Ruzstem: „A bírói status” *Jogtudományi Közlöny* 1920/16. 121.

⁷⁵ A korszak élelmiszeráiról lásd bővebben Szőnyi Gyula: „A fővárosi élelmiszerárak az 1897–1936. években” *Statistikai Közlemények* 1940. 5–201.

⁷⁶ SORIX (72. l.) 144.

milliók és milliók felett, bizonyos megkülönböztetést érdemel még az állami tisztviselők között is”,⁷⁷

a státuszrendezés nem orvosolta a bírói kar megélhetési nehézségeit.

Ennek köszönhetően a bírói javadalmak kérdése az elkövetkezendő években is napirenden maradt.

1921-ben a bírák anyagi helyzetén kívánt javítani a *31.235/1921. I. M. VIII. számú rendelet*, amely az állami tisztviselők és egyéb alkalmazottak mellett a bírói karra is kiterjesztette a túlmunka díjazását.⁷⁸

1923-ban viszont azzal a sajnálatos törekvéssel kellett szembenéznie a bírói kar-nak, amely a nehezen kivívott külön státusz „lerontására” irányult, és amely *az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924. évi IV. tc.* (szanálási törvény) alapján kiadott, *az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjai illetményeinek újabb szabályozásáról szóló 5000/1924. M. E. számú rendelet*ben már „némi sikert” elért. A szanálási törvény ugyan lehetőséget adott a köztisztviselők és a bírók fizetésének mérséklésére, de csak akkor, ha azt az ország pénzügyi helyzete indokolta. Az Országos Bírói és Ügyész Egyesület és az érintett jogszolgáltatási szervek tiltakozását figyelmen kívül hagyva a rendelet a bírókra nézve – a köztisztviselői státusszal szemben – hátrányosabb intézkedéseket tartalmazott.

A helyzet érdemben csak 1927 novemberétől kezdett érdemben javulni, amikor a kormány ismét megállapította a köztisztviselők, a bírók és az ügyészek új illetményeit, amelyek az 1925. évi állapotokhoz képest némileg emelkedtek, de a háború előtti fizetések vásárlóértékének felét így sem haladták meg.⁷⁹

5. „ÉS MICSODA LÉLEKTANI OK VEZETETT VOLNA ENGEM ARRA, HOGY MEGVESZTEGETÉSSEL GYARAPÍTSAM A KERESETEMET?” SOÓS KÁLMÁN TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÓ BÜNTETŐÜGYE

A bírók anyagi függetlenségének megteremtésére tett erőfeszítések ellenére a 20. század első felében sajnálatos módon néhány esetben mégis előfordult bírói megvesztegetés. Az egyik kirívó és nagy sajtónyilvánosságot élvező ügy Soós Kálmán budapesti kir. büntetőtörvényszéki bíró nevéhez fűződik.⁸⁰

⁷⁷ „Az igazságügyi bizottság jelentése »a kir. ítélobírák és a kir. ügyészek illetményeiről« szóló 86. számú törvényjavaslat tárgyában” *Nemzetgyűlési irományok* 1920. III. kötet Irományszámok 1920-108. 370.

⁷⁸ LUDWIG Rezső: „Bírói túlóradíj” *Jogtudományi Közlöny* 1921/4. 110.

⁷⁹ ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1921–1938 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből III.* (Budapest–Szeged: Országos Bírói Hivatal – Szegedi Ítéltábla 2017) 28.

⁸⁰ A Soós Kálmánnal szemben indított büntetőeljárás részleteit a korabeli napilapokból és jogi folyóiratokból ismerjük. A büntetőper iratanyaga, ill. a bírósági ítéletek nem lelhetők fel Budapest Főváros Levéltárának HU – BFL VII A jogszolgáltatás területi szervei (1841–1973) fondjaiban. A jogeset feldol-

Soós a fellebbviteli tanács előadó bírájaként főként szabadalmi, illetve védjegy-perekben referált. Büntetőügye „egy gyönyörű illúziót, magasztos ideált hamvasztott el: a magyar bírói kar hozzáférhetetlenségének, a magyar igazságszolgáltatás föltétlen, minden gyanú fölött álló megbízhatóságának eszményét”.⁸¹

5.1. A NYOMOZÁS

1903 februárjában indult nyomozás Soós Kálmán és társa, „a tág lelkiismeretű” jómódú bórkereskedő, Schwarcz Ábrahám ellen megvesztegetés, illetve zsarolás alapos gyanúja miatt.

A per megindításához Schlesinger Leó pesti ékszerész Ábrahám nevű fiának feljelentése vezetett, amelyet a nála, Soós Kálmán nevében eljáró Schwarcz Ábrahám ellen, Soós sérelmére elkövetett rágalmozás vétsége miatt tett.⁸² Schlesingert a büntető járásbírótság előtt csalással vádolta meg egyik vevője, Ney Simon szobrász. Az ügyben első fokon felmentő ítélet született. Ney fellebbezett, és a budapesti kir. büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsa csalásért kétheti fogházra ítélte az ékszerészt.⁸³ Az újabb tárgyalás előtt Schwarcz felkereste az ékszerészt, és a per kedvező elintézéséért kétszáz forintot kért tőle. Schlesinger nem fizetett, ekkor fia feljelentést tett Schwarcz ellen, majd Soós bírót is bepanaszolta az ügyészségen. Schlesinger pedig, a marasztaló ítélet ellen perújítást kért, ügye 1903 júniusában felmentéssel végződött.

Sárkány Arnold, az Esterházy Géza-féle Cognacgyár Rt. igazgatója szintén feljelentést tett Soós bíró ellen. Sárkány a nagykanizsai Blau M. (ózes) Fiai Cognacgyárral szemben indított pert védjegy bitorlásáért. Az Esterházy Cognacgyár Rt. egyik népszerű és nagy tételben eladott terméke volt az idő tájt a Congo tearum-specialitás, amelyet a Blau M. Fiai cég „megirigyelt”, és ugyanazon védjeggyel forgalomba hozott egy másik rumfajtát.⁸⁴

Az első fokon eljáró járásbírótság a panaszos részvénytársaság javára hozta meg végzését. A nagykanizsai cég fellebbezett, és az ügy a budapesti kir. büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsa elé került, ahol azt Soós Kálmánra osztották referá-

gozása során a kapcsolódó cikkek tárgyilagos összegzésére törekedtem. Soós Kálmán 1843. március 18-án született Marosvásárhelyen. Közszolgálati pályáját 1871 júniusában kezdte meg a marosvásárhelyi kir. ítélőtáblán segédfogalmazóként. Ugyanebben az évben a Marosvásárhelyi Jogászegylet titkárává választották. 1875 májusától jegyzőként teljesített szolgálatot a zilahi kir. törvényszéken. A dévai kir. ügyészségen 1878. augusztus 20-i kinevezését követően alügyészként működött, 1881 októberében a miskolci, 1885 januárjában a pestvidéki, majd 1891 augusztusában a budapesti kir. ügyészséghez került. A nyíregyházi kir. ügyészség alügyészeként részt vett a tiszzaeszlári perben. 1894. október 5-én a budapesti kir. törvényszékhez, 1895. december 31-én a budapesti kir. büntetőtörvényszékhez nevezték ki bírónak. *A hűtlen kezeléssel* írt büntetőjogi tanulmánya 1900-ban jelent meg. Felesége Reich Ilona. Három gyermekük született, közülük Zoltán pestvidéki kir. törvényszéki, majd budapesti kir. ítélőtáblai jegyző, 1908-tól albiró a budapesti kir. törvényszéken.

⁸¹ DOLESCHALL Alfréd: „Pro memoria” *Budapesti Hírlap* 1904/48. 3.

⁸² „Vádirat Soós bíró ellen” *Pesti Napló* 1903/281. 15.

⁸³ Schlesinger Leót azzal vádolta Ney Simon, hogy egy 26 grammos helyett egy 22 grammos aranyláncot adott el neki. „Az aranylánc” *Budapesti Hírlap* 1903/165. 13.

⁸⁴ „Súlyos vádak egy bíró ellen” *Pesti Napló* 1903/40. 10.

lásra. Schwarcz ekkor felkereste Sárkány Arnoldot, és tudomására hozta, hogy ha azt akarja, hogy az elsőfokú ítélet megerősítést nyerjen, fizessen az előadó bírónak 400 forintot. Sárkány így is tett. Amikor a bíróság másodfokon a Blau M. Fiai cégnek adott igazat, a budapesti konyakgyár igazgatója fellebbezett, és az ügy ismét a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsához került. Az ítélethozatalt megelőzően Soós bíró hivatali szobájába kérette Sárkány Arnoldot, és 500 korona megfizetése ellenében az ítélet megváltoztatását ígérte. De Soós nem érte be ennyivel, hanem a Blau M. Fiai konyakgyárba is elküldte ügynökét, aki előadta, hogy a bíró „nem zárkózott el teljesen jóindulatával, csak hogy ez pénzbe kerül”.⁸⁵ A Blau-cég viszont nem fizetett, hanem ügyvédjéhez fordult, aki panaszt tett Soós ellen Zsitvay Leónál, a törvényszék elnökénél.⁸⁶ Titokban megindult a vizsgálódás Soós Kálmán ellen.

Az Esterházy Cognacgyár Rt. és a Blau-cég perében végül a fellebbviteli tanács a nagykanizsai konyakgyár javára döntött, dacára annak, hogy a tárgyaláson Soós az Esterházy-cég javára adta elő az ügyet. A bírói tanács a nyilvános ülésen a per aktái alapján cáfolta a Soós Kálmán által mondottakat.

A feljelentések sorában talán a legterhelőbb adatot Soósra nézve Kazinczy János állatorvos szolgáltatta, akit „leketlen módon sarcolt meg” Schwarcz Ábrahám. Kazinczy hatóság előtti rágalalmazásért indított pert Kaiser Ferenc mészáros ellen, és a fellebbezést követően ügye a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsához került, „Soós kezébe”. Csakhamar megjelent az állatorvosnál Schwarcz, aki átadta neki Soós üzenetét, miszerint „a rehabilitálást csak áldozat árán szerezheti meg”. Kazinczy megjegyzi, és fizetett, először csak száz forintot, aztán többet. Schwarcz folyamatosan „a nyakán ült”, és Soós bíró még a tárgyalás napján is „megsarcolta”, amikor az állatorvos „könyörgésére” csak annyit válaszolt: „Van-e pénz vagy nincs, azzal nem törődöm, a tárgyalást tíz óraker megartjuk.”

Kazinczy megértette a célzást, kocsiba szállt, Budára hajtatott, ahol háromszáz forintot vett fel a takarékpénztárban. A pénzt kifizette az előadó bírónak, majd a bírói tanács az ő javára döntött.⁸⁷

Megindult a nyomozás, amelynek során kihallgatták azokat a cégeket és magánszemélyeket, akiknek 1901 és 1903 között peres ügyét Soós referálta a büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsában. Kiderült, hogy az ismert eseteken kívül még számos alkalommal zsarolta meg Soós „ügynöke”, Schwarcz Ábrahám a perlekedő feleket, csak jó néhányan nem mertek feljelentést tenni ellenük. Mindezek ellenére a rendőrségen Schwarcz állhatatosan tagadott, Soós Kálmán pedig azt állította, hogy Schwarcz csak „pénzkölcsönöket szerzett” neki bankoknál, „egyéb érintkezésük” nem volt.

A rendőrség azonban még arról is tudomással bírt, hogy ők ketten, mikor és hogyan ismerkedtek meg... Néhány évvel korábban, 1895-ben Rohoska Pál építőmester csalás és okirat-hamisítás miatt tett feljelentést Schwarcz ellen. Schwarcznak volt egy kis telke Izsákon éppen okányi Schwarcz Ábrahám jelentős földbirtokának tőszomszédságában. Schwarcz elment Rohoska építőmesterhez, és felvéve pár pillanatra „szomszédja predikátumát”, megvétellel kínálta – valójában okányi Schwarcz

⁸⁵ „Vádat egy bíró ellen” *Budapesti Hírlap* 1903/40. 7.

⁸⁶ Vádirat (82. l.) 15.

⁸⁷ „Soós bíró ügye” *Budapesti Hírlap* 1904/43. 13.

– birtokát. Földeket, felszerelést és még állatokat is mutatott Rohoskának, amelyek állítása szerint a birtokhoz tartoztak. Az építőmester „megvásárolta” az ingatlant, és csak a vételár kifizetése után jött rá, hogy csúnyán rászedték. A bíróság kétévi fogházra ítélte Schwarczot a szélhámosságért, aki a büntetést le is ülte. Ügyében Soós Kálmán volt az előadó bíró.

Schwarcz szabadulása után nem sokat tétlenkedett, rövid idő múlva ismét Soós elé került. Büntetőügyében a bíró enyhítő körülményeket talált, és „sokkal szelídebben sújtotta” bűnéért, mint ahogyan azt az első fokon eljáró járásbíróság ítélete kimondta.⁸⁸

Amikor az ügy kipattant, Zsitvay Leó törvényszéki elnök magához hívatta Soós Kálmánt, és felszólította, hogy ha csak egy csekély alapja is van a híreszteléseknek, adja be lemondását. Soós azonban tagadott. Mivel Zsitvay kezében „semmiféle pozitív bizonyíték” nem volt, csak annyit tehetett, hogy Soóst a fontosabb ügyektől elvonta. Számos ügyvédi panaszt követően és tudomást szerezve arról, hogy Soós anyagi viszonyai nem a legrendezettebbek, Zsitvay ismét magához hívatta a bírót, aki továbbra is tagadott. Arra kérte a törvényszék elnökét, hogy nyugdíjazási kérvényének beadásával addig várjon, amíg a fizetésrendezésről szóló törvény életbe lép, hiszen az akkor már ismert javaslat szerint a fizetése száz forinttal emelkedni fog. Soós Kálmán végül 1903. február 10-én felmentését kérte.⁸⁹

Schwarcz Ábrahámot letartóztatták, Soós Kálmán egyelőre szabadlábon maradt. A vizsgálóbíró február 16-án hirdette ki a vádtanács határozatát, miszerint Soós ellen a Btk. 469. §-ába ütköző megvesztegetés büntette és három rendbeli, a Btk. 468. §-ába ütköző megvesztegetés vétsége,⁹⁰ Schwarcz ellen pedig, az említett esetekben mint bűnszegéd ellen rendelte el a vizsgálatot. Soós ellen – aki „méltatlanná vált magasztos hivatására, mert pénzért mérte az igazságot” –, megindult a fegyelmi eljárás is, amelynek következményeként állásából felfüggesztették. Soós Kálmán letartóztatására és vizsgálati fogságba helyezésére 1903. május 23-án került sor.⁹¹

5.2. A VÁDIRAT

Magyar István királyi ügyész 1903. október 13-án adta át a vádiratot a pestvidéki kir. törvényszéknek. Soós Kálmánt a Btk. 468. §-ába ütköző tizenhárom rendbeli megvesztegetés büntette címén azzal vádolta, hogy mint a budapesti kir. bün-

⁸⁸ Vádak (85. l.) 7.

⁸⁹ „A megvádolt bíró” *Budapesti Hírlap* 1903/41. 7–8.

⁹⁰ 1878. évi V. tc. 468. § Ugyanazon büntetéssel büntetendő azon bíró [...]: aki habár hivatali kötelességét nem is szegi meg, hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad vagy az ez iránti ígéretet nem utasítja vissza és pedig még azon esetben is, ha az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adott vagy ígértetett. 1878. évi V. tc. 469. § Öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő: 1. a bíró, ki azon polgári vagy büntető ügyben, melyre vonatkozólag megvesztegetett, törvényellenesen ítél vagy határozott [...]

⁹¹ 1903 augusztusában Soós Kálmán veje háromezer korona óvadékot ajánlott fel apósa szabadlábra helyezéséért, a vádtanács azonban elutasította kérelmét.

telőtörvényszék első fokban ítélkező, majd a fellebbviteli tanács előadó bírájaként „a hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért” Schwarcz Ábrahám közvetítésével ajándékot és jutalmat követelt, illetve elfogadott.

Schwarczot a Btk. 468. §-ába ütköző tizenegy rendbeli megvesztegetés büntettségben, a Btk. 469. § 2. pontja szerinti bűnsegédi részesség címén azzal vádolta, hogy Soós megbízottjaként a peres feleknél „jutalom kieszközlése végett eljárta, azoknak Soós Kálmán törvényellenes követelését tudomásukra adta, őket e követelés teljesítésére buzdította, és ez által a megvesztegetések elkövetését szándékosan előmozdította”.⁹²

A vádirat indoklása szerint Soós és Schwarcz „sűrű érintkezésben és élénk összeköttetésben” álltak egymással. Schwarcz többször felkereste Soóst annak hivatalában, és néhány alkalommal otthonában is, Soós és felesége – anyagiilag is – támogatta Schwarcz feleségét, Schwarcz pedig alkalmanként, kisebb szolgálatokat tett Soós Kálmánnak.

A nyomozás során feltárt adatokra támaszkodva a királyi ügyész vádiratában feltárta „a bűnös út megvalósításának” menetét. Soós

„a neki kiosztott ügyekből kiválasztotta azokat, ahol az ügyfelek anyagi viszonyai a sarc kedvező eredményével kecsegtettek; beavatta Schwarcz Ábrahámot a per tényállásába, jogi esélyeibe, megismertette őt az eljárás és az ügyvitel ama pontjaival, amelyek a per kedvező vagy kedvezőtlen eldöntésénél fölhasználhatók voltak, megvilágította előtte az értékesíthető jogi fogásokat”.

Szövetséges tanulóknak ember volt, aki meg is felelt „a beléje helyezett bizalomnak”. Schwarcz meg volt győződve arról, hogy amit ők ketten, „az eszes, a jogban fölötte jártas bíró és az ügyes, óvatos ügynök tervbe vesznek és megvalósítanak, azt örökké a titok leple fogja fődözni”. A királyi ügyész rámutatott arra is, hogy a peres felek „bűnös megsarcolása üzletszerűleg folyt”. Soós és Schwarcz alaposan gyanúsítható volt azzal is, hogy a legtöbb esetben a sértettől és a terhelttől egyaránt „jutalmat” követeltek.⁹³

A vádirat ellen a vádlottak kifogást nyújtottak be, amelyekről a pestvidéki kir. törvényszék vádtanácsa 1903. november 13-án döntött: Soóst csak öt esetben helyezte vád alá megvesztegetés büntetése miatt, mert csak ezekben az esetekben látta bizonyítottnak, hogy bírói működése közben pénzjutalmat kért és fogadott el. Schwarczot a bíróság ugyancsak öt esetben, bűnsegédként helyezte vád alá.⁹⁴ A vádtanács egyúttal mindkét vádlott esetében megszüntette a vizsgálati fogságot, és elrendelte szabadlábra helyezésüket.⁹⁵

⁹² „Soós Kálmán bíró ügye” *Budapesti Hírlap* 1903/282. 12.

⁹³ Soós (92. lj.) 12.

⁹⁴ „Soós Kálmán dr. szabadon” *Budapesti Hírlap* 1903/313. 12.

⁹⁵ Szabadlábra helyezési kérelmet mindkét vádlott benyújtott már egy hónappal azelőtt. Soós megrendült egészségi állapotára hivatkozott. A bíróságon bemutatott fogházorvosi igazolás szerint a fogva tartás idején skorbutot kapott. A vérszegénység tényét a fogolytörzskönyvbe is bevezették (HU BFL – VII.102.a – fogoly – 1903 – 1025). A vádtanács akkor elutasította a vádlottak kérelmét.

5.3. A BŰNVÁDI PER

A megvesztegetett törvényszéki bíró és „a bírói hatalom értékesítésében készséges közbenjárója” perét első fokon 1904 februárjában tárgyalta a pestvidéki kir. törvényszék Rónay Kamill ítélőtáblai címmel és jelleggel felruházott törvényszéki bíró elnökletével.

A tárgyalás a vádlottak kihallgatásával kezdődött. Az elnök által feltett kérdésekre válaszolva Soós Kálmán igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy közte és Schwarcz között szinte semmiféle „összeköttetés” nincs, mint mondta „ezt a rossz embert csak ebben a bűnügyben felvett jegyzőkönyvekből ismertem meg”.

A Sárkány Arnoldtól kapott pénzjutalommal kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy tőle „egy garast sem kapott”. Részben tagadta azt is, hogy a konyakgyár igazgatója tőle személyesen visszakövetelte volna a pénzét. Mint mondta, Sárkány kölcsönadott pénzről beszélt, amire ő azt felelte, hogy téved, mert ő tőle semmiféle címen pénzt nem kapott.

Schwarcz Ábrahám konokul hallgatott, megtagadta a vallomástételt. Az elnök így felolvasta a vizsgálat alatt tett vallomását, amelyet azonban Schwarcz a tárgyaláson visszavont, mivel állítása szerint azt „kényszerhelyzetben” tette, az abban mondtak pedig valótlanok. Védője, Nessi Pál Schwarcz elmebeli állapotának megvizsgálására tett indítványt, a törvényszék azonban kérelmét elutasította.

Sárkány Arnoldot tanúként hallgatta ki a bíróság. Tanúvallomásában szó esett egy tekerics 500 koronát érő aranyról is, amelyet ügyének tárgyalása napján, Soós hivatali szobájában, annak asztalán hagyott, és amelyet elmondása szerint Soós „csodálkozással fogadott”. A tárgyalást követően visszament Soóshoz, a tekerics aranyat ugyanott találta felbontatlanul, amit aztán vissza is vett. A korábban adott kétszáz koronát azonban nem kapta vissza.⁹⁶

A tárgyalás második napján Schwarcz váratlanul megszólalt, és úgy nyilatkozott, hogy ő Soóstól soha semmiféle megbízást nem kapott, a felekhez „a maga szakállára járogatott”, Soós nevét „csak maszlagnak” használta.

A bizonyítási eljárás folyamán még számos olyan tanút meghallgattak, akiknek tudomása lehetett Soós és Schwarcz bűnös cselekedeteiről.

Ezután az ügyész vádbeszéde következett, amelyben Soós Kálmánt „kiváló előnyökkel és nagy tehetséggel”, azaz előnyös külsővel, kiváló ésszel, alapos tudással és nagy szorgalommal megáldott embernek írta le, akinek már „nagy tiszteletben, anyagi gondtalanságban kellene az öregkor örömeit élveznie”.⁹⁷ A Zilahon és Miskolcon szolgálatban teljesített évek „titkos árnyai” folytán, Soós a jogi pályán „sehogy sem tudott tudásának, tehetségének és szorgalmának megfelelőleg haladni”. Schwarcz „segédszerepéről” úgy nyilatkozott, hogy azt

„oly bűnös eréllyel, annyi vakmerőséggel és oly szemérmetlenül töltötte be, hogy ha az igazságnak olyan frivol piaci árusítása önmagában ki nem meritené az erköl-

⁹⁶ „Soós bíró ügye” *Budapesti Hírlap* 1904/40. 13–14.

⁹⁷ Soós (87. lj.) 13–14.

csi felháborodásnak legmagasabb mértékét, akkor Schwarcz Ábrahámnak az igazsággal való házalásban tanúsított föllázító cinizmusa egymagában is képes lenne azt kimeríteni”.

Az ügyész hosszan beszélt a bíró és ügynöke ismeretségéről, szoros együttműködéséről és bűnös összejárásáról. Bizonyíthatónak vélte, hogy „soha más bíró ügye nem került a Schwarcz kezébe, csak a Soós Kálmáné. A bűncselekmények egyöntetűsége és azonossága, a tervszerűség és üzletszerűség kétségtelenné teszik a vádlottak bűnösségét.”⁹⁸

A tárgyalás ötödik napján a védőbeszédre került sor. Először Soós védője, Vaisz Sándor szólalt fel, aki „öt óra hosszat tartó formás beszédben” vitatta főként azt, hogy Soós pénzt fogadott volna el a peres felektől. Mint mondta, Soós „a hivatásának az áldozata. Ami a vádlottak padjára juttatta, először is szerencsétlen, megfélemlíthető természetű. Elnöki székében szigorú, mondhatni goromba volt. Ez sok ellenséget szerzett neki.”⁹⁹ Az egyes vádpontokra nézve kifejtette, hogy „sem a panaszosok, sem a tanúk vallomása meggyőző bizonyítékot, de semmiféle bizonyítékot nem szolgáltatott Soós bíró bűne mellett”.¹⁰⁰ Vitatta Soós felelősségét arra nézve is, hogy Schwarcz az általa referált ügyeket ismerte, mivel véleménye szerint Schwarcz az „száz és száz módja volt” arra, hogy az ügyeket megismerje, és Soósnak nem kellett őt kitanítania.

Nessi Pál – csatlakozva védőtársának fejtegetéséhez – védenve, Schwarcz Ábrahám felmentését kérte.

A védőbeszéd után Soós Kálmán kapott szót, aki ártatlannak vallotta magát, és továbbra is elutasította, hogy Schwarcz Ábrahámmal „szoros összeköttetésben” állt volna. „És micsoda lélektani ok vezetett volna engem arra, hogy megvesztegetéssel gyarapítsam a keresetemet?” – mondta.

„Szülőimtől vagyont örököltem, nőülésem alkalmával több ezer forintot kaptam, gyermekeim után több éven át ösztöndíjat élveztem. Amellett én magam a legszerényebb viszonyú ember vagyok, nem dohányzom, nem iszom, nem kártyázom, lóversenyre, kávéházba nem járok. Egész időmet arra szenteltem, hogy gyermekeimet a társadalom hasznos, munkás tagjaivá neveljem. Hivatalomnak, családomnak és az irodalomnak éltem.”

Rövid beszéde végén felmentését kérte a bíróságtól.¹⁰¹

A pestvidéki kir. törvényszék 1904. február 15-én hirdette ki az ítéletet Soós és Schwarcz büntető perében. A bíróság Soós Kálmánt – az Esterházy Géza-féle Cognacgyár Rt., a Blau M. Fiai Cognac-gyár, a Durable Magyar Gázizzófény Szövetkezet, továbbá Kazinczy János, valamint Schlesinger Leó ügyében elkövetett – öt rendbeli megvesztegetés büntetéseért háromévi fegyházra, öt évi hivatal-

⁹⁸ Soós (87. l.) 13–14.

⁹⁹ „Soós bíró a törvényszék előtt” *Pesti Napló* 1904/44. 14.

¹⁰⁰ „Soós bíró ügye” *Budapesti Hírlap* 1904/44. 12–13.

¹⁰¹ Soós bíró ügye (100. l.) 13.

vesztésre és politikai jogainak öt évre történő felfüggesztésére, Schwarcz Ábrahámot pedig, öt rendbeli megvesztegetés büntetésében mint bűnsegédi bűnrészeset, valamint zsarolás kísérletéért két és félévi fegyházra ítélte.¹⁰²

A bíróság a büntetés kiszabásánál Soós esetében nem vette tekintetbe büntetlen előéletét, hiszen büntetett előéletű személy nem lehet bíró. Enyhítő körülményként csupán azt értékelte, hogy Soós bűnössége kimondásával állását és nyugdíját is elveszíti. Súlyosbító körülménynek számított a bűnhalmazat, az igazságszolgáltatásba helyezett bizalom durva megsértése, valamint a bírói állás példátlan lealacsonyítása.

Az ítélet ellen az ügyész, a védők és Soós Kálmán felfolyamodást, Schwarcz Ábrahám pedig semmisségi panaszt jelentett be.¹⁰³

5.4. A PERORVOSLATI ELJÁRÁS

A perorvoslati eljárás 1904. június 21-én vette kezdetét a budapesti kir. ítélőtáblán Horváth Béla elnökletével. Az akták ismertetése után az ítélőtábla által elrendelt bizonyítás-kiegészítés keretében tanúkihallgatásokra került sor.

A június 23-i tárgyalási nap a vádbeszéddel kezdődött, amelyben Baloghy György főügyész-helyettes felsorolta a Soós által elkövetett bűnöket, hosszasan tárgyalva azokat az eseteket, amelyekre nézve a pestvidéki kir. törvényszék marasztaló ítéletet hozott ellene. A főügyész-helyettes indítványozta, hogy Soóst és vele együtt Schwarczot mint bűnsegédet ne csak abban az öt esetben, hanem további négyben is (amelyeket az első fokú eljárásban nem talált bizonyítottnak a törvényszék) mondja ki bűnösnek az ítélőtábla.

Vaisz Sándor és Edvi Illés Károly védők védenecik felmentését kérték a bíróságtól.¹⁰⁴

A június végén meghozott másodfokú ítélet Soós esetében az első fokú ítéletet helybenhagyta, Schwarczra vonatkozóan viszont részben megsemmisítette, amennyiben felmentette őt a zsarolás kísérlete alól, és mint bűnsegédet öt rendbeli megvesztegetés büntetéséért egy évi börtönre ítélte.

Az indoklás szerint az ítélőtábla Schwarcz Ábrahámnak a nyomozás alatt tett beismerő vallomását valóban fogadta el, annak ellenére, hogy ezt a vádlott a főtárgyaláson visszavonta. Soós Kálmán terhére súlyosbító körülményként értékelték azt is, hogy a megvesztegetés ötlete tőle, mint kezdeményezőtől származott, és, hogy ebben „határozott rendszer észlelhető”. Terhére rótták az esetek nagy számát is. Az ítélőtábla viszont nem fogadta el súlyosbító körülményként, hogy Soós a bírói állás méltósága ellen vétett, mert „ez a karakter már benne foglaltatik magában a bűncselekményben”. Schwarczot pedig azért mentette fel az ítélőtábla a négy rendbeli zsarolás kísérletének vétsége alól, mert az a magatartás, amelyet Schwarcz ezekben az esetekben a felekkel szemben tanúsított, „nem foglal magában oly mozzanatot,

¹⁰² „Soós bírót elítélték” *Pesti Napló* 1904/47. 14.

¹⁰³ Soós (102. l.) 15.

¹⁰⁴ „Soós bíró ügye” *Budapesti Hírlap* 1904/174. 11–12.

amely a zsarolás alkatelemeit, tudniillik erőszakot vagy fenyegetést, magában foglalta volna”.¹⁰⁵

A főügyész-helyettes és a védők is semmisségi panaszt jelentettek be az ítélet ellen.

A semmisségi panaszok vonatkozásában eljáró Kúria 1904. október 21-én hozott ítéletében az összes alaki és anyagi semmisségi okot alaptalannak találta és visszautasította. Az indoklás kimondta, hogy a másodfokon eljáró budapesti kir. ítélőtábla „nem tévedett a büntetendő cselekmény megállapításánál és minősítésénél”.

5.5. SOÓS BÍRÓ MEGSZÖKÖTT

Az ítélet kihirdetését követő napon Soós Kálmán eltűnt. Megindultak a találgatások, különféle verziók láttak napvilágot, és az eltűnés körülményeit nagy erővel igyekezett feltárni a rendőrség.

Soós, miután a vizsgálati fogságból szabadult, még nem állt rendőri megfigyelés alatt, ezt csak azután rendelte el az ügyészség, hogy bűnösségét első fokon kimondta a pestvidéki kir. törvényszék. Az ügyészség meghagyta a rendőrségnek, hogy a volt bíró lakásába nem mehetnek be, a kapu előtt sem állhatnak, csak az utca túoldaláról figyelhetnek, feltűnés nélkül. Eleinte csupán napközben, reggel hét és este tíz óra között őrizte Soóst eleinte két, később négy detektív, egymást váltva.

Az ítélelethozatalt követően Soós ritkán mozdult ki otthonról. Ha mégis kimerészkedett, hosszú sétákat tett. Egy alkalommal – az őt követő detektív nem kis bosszantására – déltől egészen estig járt keresztül-kasul a városban. Más alkalommal a Margit-rakpart bokrai között „rendezett bújósdit, halálra fárasztva a véletlenül nagyon is jó húsban levő detektívet”.¹⁰⁶ Eltűnése előtt néhány nappal fiával együtt látták a Margit-hídnál, majd miután elbúcsúztak egymástól, Soós hazament Budára. Innentől kezdve nem látták. Hogyan tűnhetett el?

A rendőrség szerint hosszabb ideje tervezte a szökést. 1904 augusztusáig feleségével Budán, az Óbudai rakodópart 4. szám alatt lakott, ahonnan a rendőri felügyelet miatt, lehetetlen lett volna megszöknie. Soós augusztusban egy emeletes, Zsigmond utcai házba költözött. Itt ő lakott egyedül az emeleten. A rendőrség feltételezése szerint innen tudott megszökni, mivel a két szomszédos ház emeleti folyosója szinte összeért, és egyik házból a másikba egy hosszú deszkán könnyedén át lehetett jutni. A szomszédos ház kapuján vagy udvarán kilépve senkinek sem szűrt szemet Soós távozása.

Sági cipészmeister, akinek a házzal átellenben volt a műhelye, elmondta a detektíveknek, hogy október 19-én este egy női alak jött ki a házból, aki „igen esetlenül lépkedett s a feje be volt pólyázva”. Szerinte Soós volt az nőnek öltözve.¹⁰⁷

A detektívönöknek beosztottja tett jelentést a szökésről. A detektív őrhelyén találkozott régi barátjával, Soós Zoltánnal – Soós fiával –, aki figyelmeztette: „Váltasd

¹⁰⁵ „Soós bírót újra elítélték” *Pesti Napló* 1904/181. 16.

¹⁰⁶ „A megügyelés” *Pesti Hírlap* 1904/293. 10.

¹⁰⁷ Egy másik szemtanú úgy nyilatkozott, hogy Soóst zöldséges kofának öltözve látta azon az estén.

csak föl hamar magadat, hogy bajba ne kerülj: az én apám már nincs Budapesten, mert megszökött.”¹⁰⁸

Soóst azon az éjszakán keresték mindenütt, de nem bukkantak a nyomára. Október 23-án két detektív jelent meg a lakásán, hogy előállítsák, de tartózkodási helyéről felesége sem tudott felvilágosítást adni. Október 24-én országos körözést adtak ki Soós ellen, aki azonban nem került elő.

Soós Kálmánról csak hat évvel később hallunk ismét. 1910 júliusában ugyanis Somogy megye alispáni hivatalához hivatalos megkeresés érkezett New Yorkból, amelyben egy ott élő, magyar származású asszony családi kapcsolatairól kért tájékoztatást Colomann Soós dr., New York-i közjegyző.¹⁰⁹

Soós Kálmán 1904 végén érkezett Amerikába, ahol az első küzdelmes hetek után állást kapott John Németh New York-i bankjában. Közben megtanult angolul, főnöke pedig megbecsülte „szorgalmát és nagy tehetségét”, és néhány hónap elteltével kinevezte az angolul levelező osztály vezetőjének. 1909-ben megszerezte az amerikai állampolgárságot, majd 1910 elején kinevezték New York város hites állami közjegyzőjévé.¹¹⁰ 1911. december 17-én halt meg New Yorkban.

6. SCHWARCZ ÁBRAHÁM, „EGY RÉGI BOTRÁNY HŐSE” ISMÉT A BÍRÓSÁGON

Bár a mondás szerint rablóból lesz a legjobb pandúr, a Soós-Schwarcz bűnperben megismert Nessi Pál ügyvédre és országgyűlési képviselőre, Schwarcz Ábrahám védőjére épp az ellenkezője igaz...

Schwarcz leülte börtönbüntetését, majd 1905-ben neve ismét felbukkant az újságokban. Nessi Pállal összeszövetkezve újabb csalási ügybe keveredett. Schwarcz 1904 májusában 6000 koronát kért Requinini Attila gyógyszerésztől, azzal hitegetve, hogy Nessi Pál révén, aki ekkor országgyűlési képviselő volt, patikajogot fog neki szerezni. Mivel a gyógyszerügyi jogot Requinini még 1905 áprilisában sem kapta meg, felkereste az illetékes államtitkárt, hogy személyesen járjon az ügy után. Ekkor persze kiderült, hogy rászedték, és miután pénzét sem Nessitől, sem Schwarcztól nem kapta vissza, feljelentést tett.¹¹¹

És nem ez volt az egyetlen eset, amikor a korábbi védő és védenca valamely bűnügyben együtt munkálkodott. Nessi és vele együtt Schwarcz még több ízben állt vádlottként a bíróság előtt, mígnem Nessi Pál 1907 májusában megszökött...¹¹²

Schwarcz az évek folyamán meggazdagodott, „többszörös budapesti háztulajdonos” lett, de nem hagyott fel „az ügynöki munkával”. Bűnlajstroma szépen gya-

¹⁰⁸ „Soós bíró megszökött” *Budapesti Hírlap* 1904/293. 9.

¹⁰⁹ „Soós Kálmán newyorki közjegyző” *Budapesti Hírlap* 1910/181. 13. Soós tevékeny tagja lett a magyar kolóniának is, presbiterré választották a református egyházban. Tudásával segítette az eseteket, felolvasásokat tartott, és közbenjárt a magyar érdekekért. „Egy fáradt ember pihenni tért” *Az Ujság* 1911/301. 11.

¹¹⁰ „Soós Kálmán meghalt” *Pesti Napló* 1911/301. 8.

¹¹¹ „Vád egy képviselő ellen” *Budapesti Hírlap* 1905/184. 9.

¹¹² „Nessi Pál megszökött” *Pesti Napló* 1907/113. 7.

rapodott, számos esetben tettek ellene feljelentést, főként csalás, illetve sikkasztás vádjával.

1930. november 12-én a *Friss Ujság* számolt be arról, hogy az ekkor már hatvanas éveit taposó Schwarcz „Ma reggel barna prémbundában, simára borotváltan, szemén vidáman csillogó cvikkerrel [...] jelentkezett a Markó-utcában a soros ügyésznél.” Schwarczot a fogházba kísérték, hogy „kitöltse tizenöt napos büntetését, amely már hosszabb ideje jogerős”, és amelyet uzsoráért kapott.¹¹³

¹¹³ „A bírót vesztegető Schwarcz Ádám ma reggel bevonult a fogházba” *Friss Ujság* 1930/257. 4.